

DOSSIER

El centenari de la Concessió del Canal Industrial de Berga

El Canal Industrial de Berga, "l'obra" d'en Buxadé

LUIGI

**per JOSEP NOGUERA I CANAL, JOSEP SANTANDREU PERALBA, JORDI VILARDAGA I
ROSET, JOSEP MUNTANYÀ, REDACCIÓ I JORDI PUNTAS**

Un projecte berguedà d'industrialització: El Canal Industrial de Berga

per JOSEP NOGUERA I CANAL

El tretze d'agost d'enguany es complirà el centenari de la Concessió del Canal Industrial de Berga, atorgada al Sr. Marcel·lí Buxadé i Cunill. Malgrat la seva importància aquesta obra és la gran desconeguda de les actuals generacions.

El 13 d'agost d'enguany es complirà el Centenari de la Concessió del *Canal Industrial de Berga*, atorgada al Sr. Marcel·lí Buxadé i Cunill.

Aquest tipus d'esdeveniments solen generar actes i remembrances tendents a enaltir els fets, personatges, etc. objecte de la recordança, que per uns dies tornen a ésser de moda. A vegades la cosa arriba a mitificacions o tergiversacions grotesques.

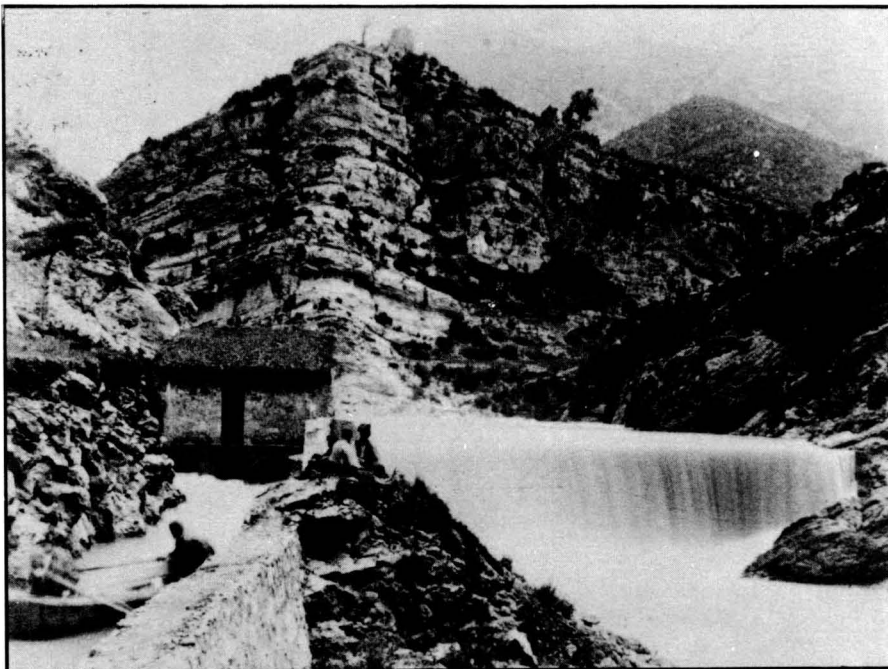
En el nostre cas el problema rau en què malgrat la seva importància, l'obra del *Canal Industrial de Berga* és la gran desconeguda de les actuals generacions. Solament se n'ha ocupat, d'una manera seriosa, el Sr. Francesc Gros en un meritori estudi presentat a la *XXIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos* celebrada el juny de l'any 1979, a Berga.

Com a una primera aproximació al tema es poden establir tres consideracions:

1. El *Canal Industrial de Berga*, independentment dels seus resultats econòmics posteriors, va ésser una gran obra pel temps en què es va construir (1886-1899) i pels medis, tan materials com econòmics, amb què es va comptar per la seva execució. Sobre aquest particular trobareu un estudi detallat en aquest mateix exemplar.

2. L'obra del Canal, tal com va ésser projectada, va desvetllar un gran interès popular per les seves possibilitats industrialitzadores que es veien com una solució a la situació berguedana del moment.

3. La manca de recursos financers per dur a terme l'obra del *Canal Industrial de Berga*, a causa de la crisi econòmica que patia el país, va fer allargar la durada de l'obra fins a veure's, aquesta, superada per la tecnologia i per la dinàmica capitalista. En aquest sentit va es-

La resclosa del Collet d'Eina, amb el castell de Guardiola al fons, inici del Canal. ARXIU

devenir la frustració d'un projecte d'industrialització berguedà, netament pre-capitalista.

La Concessió

El dia 13/8/1885 el Governador Civil de Barcelona Antonio González Salecio, previ informe favorable de la Diputació, concedia al constructor d'obres i acabalat patrici berguedà, Sr. Marcel·lí Buxadé i Cunill, el permís per derivar 2.349 lts. d'aigua per segon del riu Llobregat, al qual s'havia de retornar integrament. Aquest cabal d'aigua, agafada a l'altura de Guardiola en el terme de Sant Julià de Cerdanyola, conduïda per 20 Kms. de canal fins a la ciutat de

Berga, havia de generar en aquest terme municipal, 3807 cavalls de força motriu a emprar en divuit establiments fabrils compresos en el projecte.

La concessió, obtinguda no pas sense oposició, obligava al concessionari a restablir totes les servituds de pas i a retornar al seu curs normal tots els corrents d'aigua interromputs per l'obra del Canal, igualment, també reconeixia i preservava el dret d'abeurar-hi el bestiar, pel que s'havien de construir rampe d'accés.

Abans de construir cada una de les divuit fàbriques s'havia de presentar el projecte "*detallant-ne els seus canals de conducció i desaigua derivats del general i especificant la classe de indústria a que deurà consagrar-se el respectiu es-*

AÑO X.

SALDES 15 AGOSTO DE 1885.

NÚM. 468.

EL BERGADAN.

TERCERA EPOCA.

PERIÓDICO DE NOTICIAS Y DEFENSOR DE LOS INTERESES GENERALES DEL DISTRITO

INSERCIONES.

ANUNCIOS Y COMUNICADOS.—0'10 de peseta por línea a los suscritores y doble a los no suscritores.
EL IMPORTE de suscripción e inserción debe hacerse efectivo por adelantado.

PRECIOS DE SUSCRICION.

EN TODA ESPAÑA. { 1 mes. . . . 3 reales.
1 trimestre . . . 8
1 año. . . . 30
EXTRANJERO. . 20 reales trimestre.

PUNTOS DE SUSCRICION.

EN BERGA: Imprenta de Ramon Diaz, calle de Salgosa, núm. 12.—EN BARCELONA: Librería de Juan Antonio Bastinos, calle de la Boquería, núm. 47.

EL CANAL DE BERGA.

III.

EL PRIMER TRIUNFO.

Ha llegado por fin el feliz día tan anhelado por todos los Bergadanes. La autorización oficial necesaria para construir el CANAL que ha de traer la prosperidad de la comarca transformando la faz del país, es un hecho, gracias en primer lugar, á la heroica iniciativa y patrióticos esfuerzos de D. Marcelino Buxadó, y á la actividad con que ha instado la tramitación del expediente, nuestro querido Diputado Provincial D. Manuel Farguell, á la buena voluntad con que ha facilitado la concesión el Alcalde de Berga, y los propietarios de los terrenos que atraviesa el CANAL, y al celo é imparcialidad de la Diputación y su digno Presidente el Excmo. Señor Gobernador Civil de la Provincia.

Tenemos con esto alcanzado el

primer peldaño de la escalera dificultosa que hay que subir, tenemos allanado el primer obstáculo, regociémonos y congratulemos por ello, que mucho se ha conseguido, pero no nos durmanos sobre estos laureles, no nos quedemos paralizados aquí, que mucho hay todavía que hacer, muchos esfuerzos hay que realizar para que consiga Berga el fin que se propone y alcance el país los beneficiosos resultados que de tal obra espera con justo y motivado fundamento.

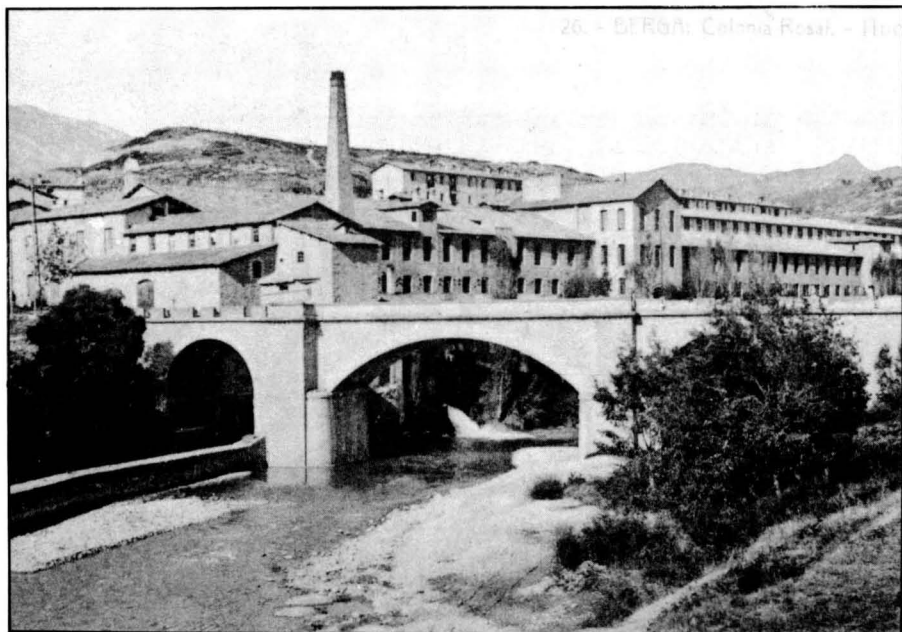
No vamos á demostrar las ventajas del CANAL, porque están en la conciencia de todos los Bergadanes y sus comarcanos.

Opositores existirán, sino de frente, de soslayo, pero prescindamos de ellos y no les hagamos caso, cada uno puede por sí apreciar si el

CANAL ha de ser ó no beneficioso, y cada uno puede juzgar si es ó no posible, y si su realización se presenta mas ó menos difícil.

No hemos de ocuparnos de la posibilidad ni de la facilidad de llevar á efecto tan útil obra porque ahí está la autorización oficial que por sí sola demuestra su utilidad, y ahí están dictámenes de ingenieros eminentes y personas aptas que aseguran ser una empresa tan útil, como poco costosa, como facilmente realizable, como reproductiva, como bastante para fertilizar toda esta comarca.

Nada sobre el particular diremos pues por nuestra cuenta para que no se crea que la pasión inspira nuestras palabras, limitándonos solo á consignar porque es un hecho que

La Colònia Rosal, propietat del principal personatge anti-canalista.

HUCH

tabliment i la màquinaria que deurà instal·lar-s'hi per millor ús de la força motriu".

Cap d'aquestes fàbriques podrà començar a funcionar sense l'autorització del Govern Civil de la Província, que també fixa un plaç pel començament i el termini de l'obra: aquesta, haurà de començar, a més trigar, tres mesos després de la Concessió, i tota l'obra de la presa, el canal i el desguàs ha de quedar acabat en el termini de sis anys. Als vuit anys d'atorgada la Concessió havien d'estar acabats els divuit centres fabrils "provistos de tota la maquinària necessària i en actitud de funcionar".

El decret de la Concessió reconeixia que l'obra era difícil, però això sí, l'Administració donava tota mena de facilitats: "queda Ud. obligado bajo pena de caducidad según lo establecido para las otras condiciones a construir a lo menos 3,500 Km. del Canal en cada uno de los cinco primeros años a partir de la fecha de la concesión y la parte restante junto con la presa y demas obras en el sexto y último año". Per garantir que aquestes clàusules s'acomplirien escrupolosament, s'obligava al Sr. Buxadé a fer un dipòsit previ de 1500 pts. per cobrir la despesa que ocasionaria la inspecció de l'obra. Naturalment, l'Administració no obria cap escletxa per treure'n ni un ral.

Al rebre's la notícia de la Concessió, a Berga, s'engalanaren cases i carrers per rebre al diputat Sr. M. Farguell, a qui s'atribuí una intervenció decisiva en l'obtenció de la mateixa i al Sr. M. Buxadé, promotor de l'obra.

Per no allargar-me i sobrepassar el que serien els límits raonables d'un article d'aquestes característiques, no entraré en consideracions de quina era la situació social i política del moment a la Comarca de Berga, que ajudarien a entendre l'entusiasme que el projecte del

Canal va despertar a la majoria de la població. Em sembla prou il·lustratiu un text de primers de l'any 1889 escrit per Mn. Llorenç Sensada que recull el Sr. Gros en el seu treball ja esmentat:

"Berga, estacionada en la carrera de sus glorias y grandezas contempla a sus infortunados hijos en la más triste escena."

Cierra su fábrica el industrial, desocupa su almacén el negociante, se paralizan los comercios, flaquean los poderes más robustos, el desaliento invade los animos, la miseria asoma por doquiera su rostra livido y descarnado y sus hijos veánse precisados a emigrar en busca de un mendrugo de pan con que matar el hambre."

En tal situación, la indiferencia en aceptar un pronto, seguro y fácil remedio sin llevar a cabo la obra del Canal (a no contar con un milagro) es necia ilusión que sólo el egoismo y la ignorancia pueden abrigar."

El dia 15/8/1885 M. Buxadé es dirigia als berguedans amb una proclama impresa on presentava l'obra CF6 "que podia canviar por completo la faz de mi país, levantándolo de la postración en que hace tiempo se halla". Reconeix que ha obtingut la Concessió per mediació del diputat Farguell (aquest era recolzat políticament per Pujol i per tant adversari polític de l'alcalde Rosal), i la cedeix als berguedans: "en vuestras manos dejo la realización de la obra y el aprovechamiento de sus beneficios".

El 8o3cession:espera que amb aquest oferiment es constitueixi de seguida una societat que dugui l'obra a bon terme i que aportí els diners. A la vegada vol construir algunes fàbriques "pues creo necesario se comprenda esto en la misma empresa para tener la seguridad de alcanzar beneficios positivos y prácticos sin correr la eventualidad de

que construido el Canal, no hubiese quien comprara la fuerza de agua ni quien construyera alguna fábrica".

Per ampliar la informació, convida a tothom a una reunió que es celebrarà el dia 18 al teatre de l'Òpera de la Pl. Viladomat, i esperona tots els berguedans a obrir una subscripció per constituir la Societat.

I acaba: "Si empero, la suscripción no diese resultado, lo que no creo suceda, no por esto abandonaria el proyecto, sino que entonces acudiria a los capitalistas que aceptarán la empresa ofreciendo la concesión al que considerase con más garantías para realizar una obra que tengo la convicción ha de dar resultados tan beneficiosos para los que en ellos tomen parte, como para toda la Comarca".

D'acord amb el programa es va fer la reunió i s'obrí la subscripció que havia de cobrir el milió de pessetes que l'enginyer Sr. Corsini estimava com a cost aproximat de l'obra. El mateix Buxadé subscribia 50.000 pts., Farguell, 75.000, els germans Ramon i Pere Pujol i Thomàs 50.000 més, els que no tenien diners s'apuntaven per jornals gratuïts. L'entusiasme era tal que en pocs dies es cobrien 512.000 pts. a aportar en deu anys. A l'hora de la veritat els diners no van sortir d'enlloc.

El Bergadán periòdic de l'oposició al rosalisme que dirigia Rafael J. Penina, però que inspirava des de l'ombra Ramon Pujol i Thomàs, es convertia en el principal promotor de l'obra canalista.

Penina, del qui algun dia parlarem llargament, amb els seus excessos periodístics, no s'estava d'establir similituds entre el Canal de Berga i un que se'n projectava per aprofitar el saltant de les Catarates del Niàgara. Es pregunta: "Los catalanes, ¿afrontaremos el dictado de viejos impotentes que con frecuencia nos achacan los yankees a los europeos? ¿No les demostraremos que nosotros no somos ni viejos ni impotentes? Será fácil la demostración: Construiremos nuestro Canal con rapidez y eficacia. El viejo Llobregat ante el moderno Niágara".

Els diners, però, no surten, ni de Berga on no n'hi ha, ni de Barcelona on acabada la febre d'or els inversors escalats d'especulacions dubtoses es retreuen.

Amb penes i treballs les obres comencen a primers de l'any 1886. Acaba l'any amb un balanç de 333 subscriptors que han aportat 22.775 pts de les que en queden 129,33 en caixa. Amb aquests diners, sembla que s'ha obert, aproximadament, un quilòmetre de Canal.

Cal buscar, doncs, un finançament institucional que passa, com a primer pas, per obtenir l'ajut material i moral de l'Ajuntament de Berga, on malgrat haver-hi canalistes com M. Pla i Far-

riols, en Rosal no es podia pas deixar guanyar una batalla orquestrada per la seva oposició.

Les eleccions municipals de l'any 1887

Mentre per una banda fallien tots els intents fets per en Buxadé per obtenir el recolzament del municipi al sostenir l'alcalde Rosal que l'obra del Canal no era realitzable, per l'altra, els canalistes sostenien que amb l'ajut de l'Ajuntament la cosa seria més fàcil. Un bon exemple n'és el fragment d'uns versos propagandístics que imprimia el xocolater i pessimista poeta Soler i Colí:

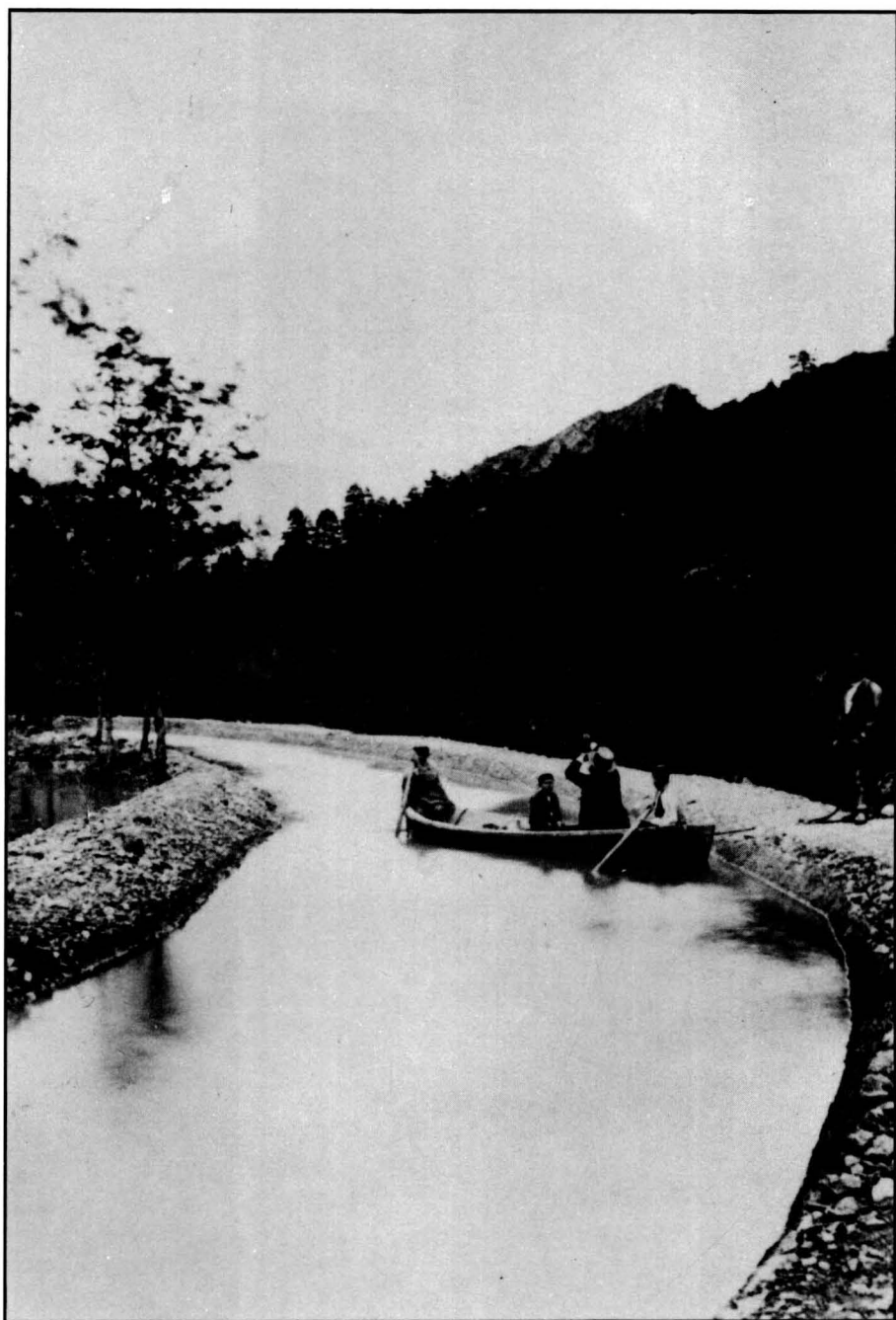
*"Si el Municipi posés
la seva força moral
com també material
perquè el Canal fos un fet
veuríes sense mancar res
com resta acabada l'obra"*

En aquest ambient, d'acord amb la llei municipal de l'època, a primers de maig s'havien de renovar la mitat dels regidors.

La Junta del Canal acordà de presentar una candidatura que, confeccionada per Buxadé, encapçalava el secretari de la Junta Sr. Josep Cardona i Llohis, seguit del president de la mateixa Junta Sr. Francesc de Martín i de Carpi. *El Bergadán* en proposava una altra que incloïa al procurador Ramon Penina, germà del director-propietari de l'esmentat periòdic i del combatiu Ramon Diaz i Sariols, però Buxadé la desestimava.

Els municipis de Berga, Avia i Olvan eren, electoralment, un feude del Sr. Rosal, però la inclusió de F. de Martín a la candidatura la convertia, àdhuc perdenent, en un grup de presió important.

L'advocat F. de Martín era el primer contribuent de la ciutat i era un home de gran prestigi que, en el moment de les eleccions, ocupava el càrrec de Jutge Municipal en el que fou confirmat pel juny del mateix any per un altre bienni. Lamentablement moriria el 20/2/1898 als 53 anys, mentre ocupava la presidència de la "S.A. Canal Industrial de Berga". Nomenat alcalde de la Ciutat a primers de l'any 1894, va ésser l'únic que en aquells anys, exceptuant Rosal, va poder acabar el Bienni de mandat. La seva gestió va ésser modèlica com a punt d'equilibri entre els partidaris de Pujol i els de Rosal. Amb motiu de la seva mort el combatiu *El Bergadán* escriu "buen amigo, ilustre abogado, Juez Municipal digno, Fiscal celoso y Alcalde con universales simpatias, así de tirios y de troyanos, que es lo más difícil alcanzar en estos tiempos de luchas en que unos van por un lado y otros por otro, pero siempre son respetados, queridos y considerados los que proceden con pureza de intenciones como el noble Dn. F. de Martín". Quan l'esmentat periòdic

La barca del Canal, aigua avall, pel camp del "misser"

ARXIU

escriu aquesta parrafada, Martín era regidor de l'Ajuntament que presidia Feliu Sagalés, suspès governativament per una denúncia del Sr. Pujol i els seus partidaris. És probable que la prematura mort de Martín fos de conseqüències irreparables pel futur del Canal.

Tornant a les eleccions de l'any 1887, malgrat l'esmentada presència del Sr. Martín a la candidatura, l'únic regidor canalista elegit va ésser el Sr. Cardona, els intents del qual, a favor del Canal, van resultar fallits davant l'oposició personal de l'alcalde Rosal.

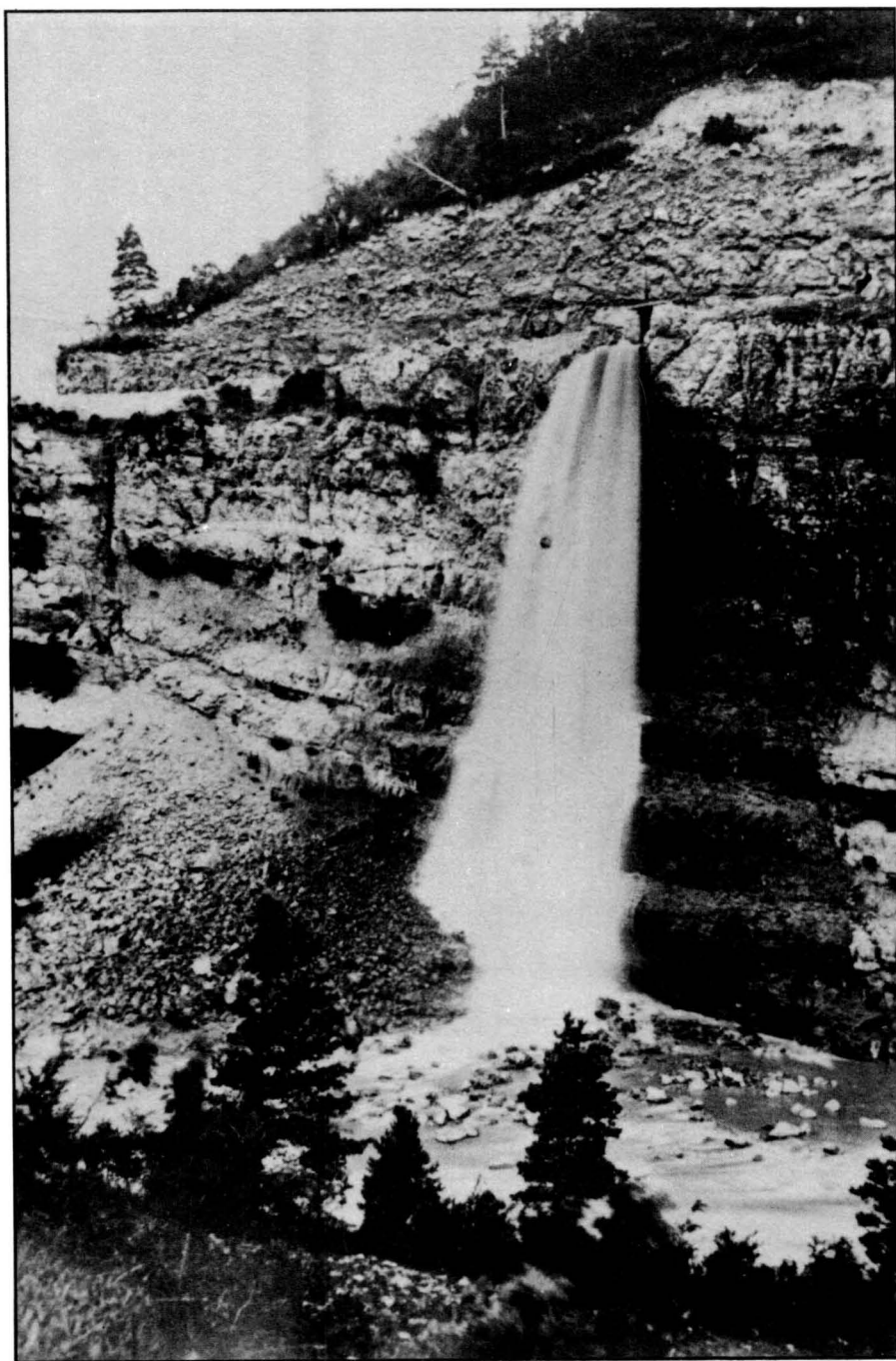
L'obra del Canal s'anava construint lentament, a mesura que es podia anar subhastant algun tram, finançat sovint pel banquer berguedà instal·lat a Barcelona, Sr. Antoni Freixa. Aquest representava els canalistes a la capital, on també buscava recursos financers per l'obra, sense, però, massa èxit.

Els ajuts de la Diputació de Barcelona i de l'Ajuntament de Berga

A finals de l'any 1888 els diputats provincials Ferrer, Rusiñol, Badia i Farguell en un viatge propagandístic havien visitat les obres del Canal de cara a cercar l'ajut econòmic de la Diputació.

El tema es planteja el 12/2/1889 en una sessió de l'esmentada entitat, molt discutida. Els diputats oposats al Canal no volen concedir cap mena de subvenció a un particular, M. Buxadé, per no sentar precedents. Algun altre va més enllà i argumenta que quan les fàbriques tèxtils del Ter i del Llobregat estan aturades per manca de feina, poca viabilitat té un projecte que pretén construir-ne divuit més.

Finalment, després d'una votació nominal, la Diputació concedí una sub-

Comporta de desguàs davant d'Alfar, durant la construcció del Canal.

ARXIU

venció de 150.000 ptes. amb totes les garanties per no perdre-hi ni un cèntim, de la que després s'endarrerí en els pagaments.

Pel juny del mateix 1889 es va constituir la "Societat Canal Industrial de Berga", que presidi el mateix Sr. Martin i amb el Sr. Cardona de secretari. El promotor Buxadé ocupà la gerència i cedia la concessió administrativa a l'esmentada societat.

La nova societat s'escripturava per un capital de 500.000 ptes, més les 150.000 que es comptava rebre de la Diputació. Hi havia 416 subscriptors i les obres fetes eren, a més a més de la presa, uns set quilòmetres de Canal, vuit túnels acabats i dos en perforació. Amb aquest capital social es comptava emetre accions i obtenir préstecs.

Pel desembre de l'any 1889 tornaven a haver-hi eleccions municipals, i

aquesta vegada el grup de pressió, que eren els canalistes canvià de tàctica. En lloc de enfrontar-se amb en Rosal, no presentaren candidatura i molts canalistes el recolzaren. I hagué divisions, però l'objectiu s'assolí, i Rosal canvià d'actitud. Pla i Farriols presentà novament el tema canalista a l'Ajuntament, es nomenà una Comissió perquè fes un estudi de l'obra que presidi el mateix Rosal com enginyer industrial que era, i pel gener de l'any 1890, es feia la donació de 50.000 ptes. a la Societat Canal Industrial de Berga amb càrrec al presupost de consums. El Bergadán se n'alegrava, tot fent, però, retret a l'Ajuntament, per no haver col·laborat abans i perquè essent l'ajuda a base de més imposició al consum, la pagaven els més pobres de la població. Aquests diners es van pagar en el plaç de cinc anys per trimestres vençuts.

Ja amb aquestes ajudes assegurades la Societat anà a l'emissió d'accions, segons acord del Consell d'Administració, de l'abril del mateix 1890. A primers de l'any 1891 es conseguí una pròrroga de quatre anys pel termini de l'obra. Els diners, però, no surten de cap banda. A la Memòria de l'abril del 1891, Buxadé no va comprendre'n la causa, segons diu ell mateix. L'obra resulta més barata del que s'havia pressupostat i ja ningú dubta que el Canal serà un fet. Dóna com explicació la manca d'esperit mercantil i es lamenta: "ninguna persona de capitales se ha dignado visitar el estado de las obras y estudiar nuestro proyecto" (s'havia recorregut als banquers Arnús i Girona entre altres), i encara afegeix "nadie se ha tomado la molestia de estudiar en serio una empresa que ha de dar grandeza, provecho y gloria a Cataluña cuanto esté realizada".

Malgrat noves ajudes municipals, les coses no van anar, i pel febrer de l'any 1896 es va haver de sol·licitar una pròrroga de quatre anys més. L'obra del Canal continuava essent inviable per manca de capitals.

La modificació del projecte: les tres fàbriques

Abans que finís aquest darrer plaç de pròrroga i esgotats tots els recursos la S.A. Canal Industrial de Berga va vendre la major part de l'esforç hidràulic que havia de produir el Canal per ésser aprofitat en un sol establiment a la Española de Carburos Metálicos, prèvia sol·licitud a l'Administració de modificar el traçat del Canal i la distribució de força, reduint el nombre d'establiments industrials. El desembre del mateix any 1891 Obres Públiques concedia aquest permís mantenint les clàusules de la concessió del 13/8/1885, però reduint les divuit fàbriques projectades inicialment, a tres únics establimentns. Pel maig de l'any 1899 s'escripturava el traspass a perpetuïtat que la societat canalista feia a l'Espanola de Carburos Metálicos d'un salt de 157,5 metres de desnivell immediats al desguàs del Canal i la concessió administrativa d'aquest salt. A l'octubre del mateix any, acabaven les obres del nou establiment dedicat a la fabricació de carbur de calci.

El setembre del mateix any 1899 a Berga s'havien celebrat unes grans festes i la benedicció del Canal, amb motiu de l'arribada de l'aigua del Llobregat a la ciutat. El vell anhel berguedà, que arribava tard, era celebrat amb Patum i tot un reguitzell de festes i actes molt del gust de l'època.

A l'haver, l'Ajuntament de Berga, subvencionat la construcció del Canal, la societat canalista havia cedit al Municipi un salt de 10 metres d'aigua (des-

près foren 13 mts.) per construir una central que subministrés energia elèctrica per il·luminar els carrers.

Per construir la popularment coneguda com a "Fàbrica de les Llums", es va constituir la "Sociedad Bergadana de Electricidad", creada per a tal fi, presidida per Josep de Martín, que també presidia la *societat canalista*, i també per accions.

Restava ja solament per vendre la *Fàbrica del Canal* construïda en uns terrenys comprats el 1896 a M. Farguell, que disposava d'un salt d'aigua de 22 mts. de desnivell.

La *S.A. Canal Industrial de Berga* havia ja esdevingut una societat barcelonina, amb seu social a la capital i dominada totalment per la família del banquer Freixa. N'ocupava la presidència el seu gendre Dario Romeu, Baró de Viver, i la gerència Eduard Masó.

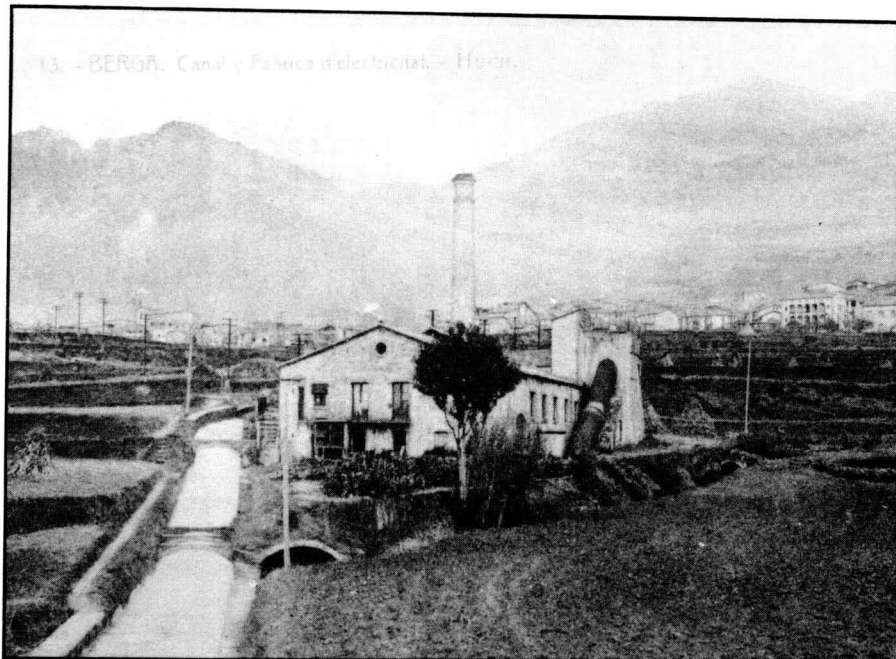
Aquesta fàbrica i terrenys la vengué la *S.A. Canal Industrial de Berga* al fabricant terrassenc Manuel Targarona i Matalonga, l'abril de l'any 1913 per 225.000 ptes. Amb aquesta venda la *societat canalista* cedia tots els drets reals que li quedaven després de les vendes fetes a l'*Espanola de Carburos Metálicos* i a la *Bergadana de Electricidad*.

A l'atorgament de l'escriptura d'aquesta darrera venda i concorregué el President de la Diputació Sr. Enric Prat de la Riba, per recuperar del Sr. Targarona la resta dels diners que els canalistes havien de retornar a la institució provincial, és a dir 100.000 ptes. més interessos que en concepte de *subvenció reintegrable*, restaven encara de les que s'havia concedit al Sr. Buxadé.

La Diputació Provincial s'obligava a aixecar els embargaments que com a garantia havia fet sobre els béns del Sr. Buxadé pel primer pagament de 25.000 ptes. sobre uns terrenys que tenia a La Baells de 150 àrees i sobre les cases n.ºs 28 i 30 del carrer de les Canals (des de 1899 ja c/ Buxadé) i a Domènec Puig i Farguell per les segones 25.000 ptes. sobre la finca Cal Miquelet d'Espinallbet.

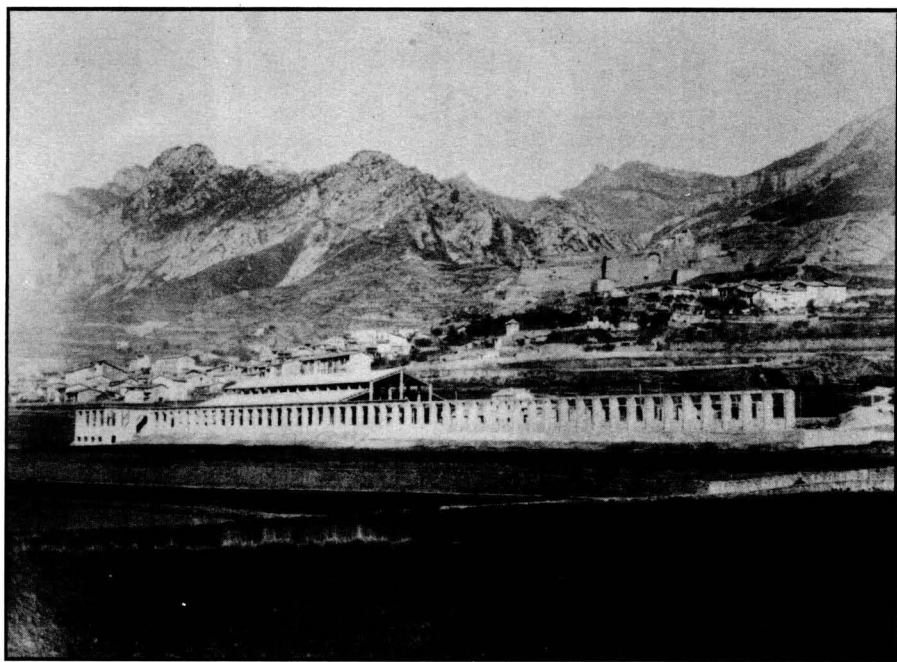
Així finia l'obra que tantes esperances havia suscitat i que tan aviat s'havien vist frustrades. L'any 1904 Mn. Bonaventura Ribera publicava la seva *Memoria Historich-Descriptiva del Santuari de Ntra. Sra. de Queralt* premiada al Primer Certamen Literari de Berga celebrat el 24/6/1901. Parlant de les festes del canal celebrades al Santuari, ja escriu: "Eixa festa i la causa que va motivar-la són dues fites d'or per les històries del Santuari i de Berga, encara que per la nostra població devem fer constar amb greu sentiment que a posteriori l'obra del canal ha produït resultats molt esquivats davant de les raonables esperances preconcebudes. Qui en té la culpa? Les generacions vinents es cuidaran d'esbrinar-ho".

Aquesta frustració provocada per

La Fàbrica del Canal quan s'estava aixecant.

ARXIU

La popularment anomenada "Fàbrica de les Llums"

HUCH

l'avenç de les noves tecnologies i per les noves maneres d'entendre la producció industrial, no desmereix pas en absolut l'esforç dels berguedans de l'època, que simbolitzats avui per l'insigne Buxadé, van arribar fins on materialment van poder. Al contrari, em sembla que aquesta situació tant adversa i aquestes dificultats, són les que justament més ens mostren la voluntat i tenacitat d'aquella colla de berguedans, que per industrialitzar la nostra comarca, van escometre generosament, un esforç que estava molt per damunt de les seves possibilitats.

Nota:

Aquest article és extret d'un treball més ampli sobre la Comarca del Berguedà al segle passat en curs d'elaboració.

J. Noguera i Canal, Llicenciat en Història Contemporània.

El Canal: una obra de gran magnitud

per JOSEP SANTACREU I PERALBA

Fa cent anys l'obra del Canal Industrial de Berga fou una obra de gran magnitud, tant des del punt de vista de les dificultats tècniques que es van haver de superar, com des del vessant econòmic.

Un tram del Canal, entre dues carreteres.

LUIGI

Un canal és una obra hidràulica de desenvolupament lineal, en la qual el corrent d'aigua flueix per acció de la gravetat, amb un moviment produït pel pendent del seu llit.

Quan es projecta un canal hi ha un conjunt de problemes tècnics que cal solucionar que són: la ubicació de la captació, l'estabilitat del terreny, l'estanqueïtat, el manteniment i la rendabilitat.

El traçat d'un canal té una gran flexibilitat en planta, cosa que permet obviar els problemes geològics molt localitzats, els obstacles naturals i també les expropiacions forçoses, i en canvi, té una gran rigidesa en el perfil longitudinal, cosa que provoca en els terrenys accidentats com els de la zona del *Canal Industrial de Berga*, que hi hagi un gran nombre d'aqüeductes i foradades.

La ubicació del *Canal Industrial de Berga* fou escollida per motius de cabal d'aigua en aiguabarreig del Llobregat (que un xic més amunt ja acull les del Bastareny) i Saldes i després de realitzar un conjunt d'aforaments en època d'estiuatge es va fixar el cabal mínim, per a obtenir-lo constantment de 2.349 l/s.

Per tal de poder garantir una estabilitat geològica del Canal, es va haver d'allargar el traçat per fugir dels terrenys guixosos de la zona, resultant una longitud total en el projecte primitiu de 20,02 km. L'encert del traçat projectat ha quedat demostrat pel fet que després de cent anys el Canal encara està en servei.

L'estanqueïtat era una altra qüestió que preocupava, però els resultats obtinguts foren millors que els estimats en els estudis preliminars; si bé com figura en la Memòria del 1894 es va emprar formigó hidràulic en la solera del canal, cosa que no estava contemplada en el projecte.

Pel que fa al manteniment i la rendibilitat d'un canal, sempre s'acaba amb

una solució de compromís per criteris econòmics.

Hi juguen una colla de factors, per una banda si es posa un pendent fort, la velocitat de l'aigua augmenta, no cal una secció de canal tant gran i per tant l'obra és més econòmica, però es perd alçada de salt i el rendiment disminueix. Però no només es busca un equilibri entre cost d'instal·lació i rendiment d'explotació, sinó que també hi influeix el manteniment, i el cost d'aquest manteniment s'optimitza amb una velocitat adequada, ni massa gran, que provoca l'erosió de les parets, ni massa lenta, que comporta sedimentacions de materials.

La sedimentació dels materials es produeix per sota de les següents velocitats

Materials	velocitat
argila	0,11 m/s
sorra fina (2 mm.)	0,23 m/s
sorra grossa (5 mm.)	0,30 m/s
gravilla (8 mm.)	0,46 m/s
grava (25 mm.)	0,93 m/s

És a dir, que la velocitat ha d'ésser superior a 0,46 m/s per a no dipositar sorra grossa o gravilla.

El Canal Industrial de Berga, està dimensionat per un cabal de 2.349 l/s i amb una secció de 3 x 1,5 = 4,5 M2., és a dir per a una velocitat teòrica de

2,349 M3/s : 4,5 m2. = 0,522 m/s

Justament la velocitat que no provoca despeses periòdiques de neteja, i prou baixa per a no erosionar les parets que no van revestides i també per a no perdre alçada (per aconseguir velocitats més altes calen pendents més forts, a igualtat de materials).

La importància de l'obra es fa palesa amb les seves característiques tècniques:

Longitud projectada	20,20 km.
Longitud a cel obert	64,90 %
Longitud en foradada	30,40 %
Longitud coberta	4,70 %
Nombre de foradades	34
Passar per damunt	78
Clavegueres de desguàs.	7
Secció amplada	3,00 m.
alçada a cel obert	1,50 m.
alçada túnel	2,50 m.

"Quadre foradades"

Nombre de foradades i llur situació

(De l'escriptura notarial en la que la Societat del Canal Industrial atorga els drets corresponents al salt anomenat avui de ca l'Asensio; Manuel Targarona, primer amo de la nau fabril. I també, dades facilitades pel senyor Vilardaga, de Carbur Metàl·lics.)

N.º	Denominació	Longitud metres	Revestit metres	Sense revestir	Situació Km. N.º
1	Cases	110	0		1
2	Pontón	60	0		2
3	Placa	150	0		3
4	Far	180'46	0		3
5	davant Cova	21'50	0		4
6	Bernat	54'50	0		4
7	Consolació¹	800	800		5
8	Casassa	18'50	18'50		6
9	Sargantana	18	18		6
10	Rodonella	82'10	82,10		8
11	Casó	50	50		8
12	Falguerà	300	300		8
13	Galló	600	500		9
14	Pujolet	212	50		10
15	Planes	156	156		10
16	Guingueta	56	56		11
17	Petit de la Comassa	12	0		12
18	Gran de la Comassa	111	111		12
19	del Gall	601	166		13
20	Barranc Miralles	44	0		14
21	Dessota la Tossa	32	0		14
22	Barranc de la Tossa	280	0		14
23	Cargol	160	0		14
24	encreuament carretera	125	0		15
25	de La Petita	600	0		15
26	Negre	106	106		16
27	Borra	71	0		16
28	Blanxart	367	0		16
		5.381'06	1.613'60	3.767'46	
		100	29'95	70'1	
29	Bosquet²	270			18
30	Reguer	25			18
31	Can Massana	110			18
32	Horta	30			19
33	Roca d'en Mill	240			19
34	Solana	25			19
		700			

1 Túnel de 400 metres de longitud en llur origen; en el 1943 s'hi introdueix una variant per travessar les terreres de S. Josep, a Figols allargant la foradada fins els 800 metres actuals.
2 De les darreres 6 foradades no tenim dades referides al revestiment. Segons el Dr. Aymerich, net d'en Buxadé, les mides d'aquestes sis van ser més reduïdes amb l'intent de passar-ne més via i d'estalviar diners. Suposem que són les úniques foradades per les quals no hi pot navegar la barca. Des de la 1 fins a la 28 (inclosos ambdues) és navegable el curs del Canal, almenys dins de les foradades.

Quadre extret de l'obra de Francesc Gros, Marcel·lí Buxadé i Cunill i el Canal Industrial de Berga.

DOSSIER

La construcció del Canal s'allarga molt, passà d'un termini d'execució de projecte de 2,5 anys a 13 anys i va tenir moltes modificacions, la més significa-

tiva de les quals es que es va passar de 18 salts a únicament 3. Si bé per l'existència de diferents contractistes durant aquests cinc anys i per no haver-hi un

projecte únic de les obres executades no es coneixen les dades exactes del volum d'obra que va representar, el pressupost de la *Memòria de la Concessió* d'aigua de 13 d'agost de 1885 és

EXPROPIACIÓN

	Pesetes
11'80 hectáreas de terreno seco a 500 pesetas hectárea.	5.900
3'21 hectáreas de terreno regadio eventual a 5.000 pesetas hectárea	16.050
Total gastos de expropiación	21.950

CONSTRUCCIÓN

Explanación

	Pesetas	Cts.
894'77 metros cúbicos excavación tierra compacta a 0'45 m. c.	402	64
1.804'14 metros cúbicos excavación tierra dura a 0'60 m. c.	1.082	48
10.722'41 metros cúbicos excavación roca floja a 1'50 m. c.	16.983	61
61.997'87 metros cúbicos excavación roca dura a 2'50 m. c.	154.994	67
7.862'52 metros cúbicos excavación tierra fuera de la línea a 0'60 m. c.	4.717	51
4.717'31 metros cúbicos excavación galería de roca floja a 10'00 m. c.	47.173	40
8.908'36 metros cúbicos excavación galería roca caliza y bancos a 12'50 m. c.	111.354	50
4.962'30 metros cúbicos excavación galería roca conglomerada a 15'00 m. c.	74.434	50
7.862'52 metros cúbicos de productos transportados a 150 m. a 0'51 m. c.	4.009	88
Total gastos de explanación	414.253	19

Obras de fábrica

	Pesetas	Cts.
153'09 metros cúbicos excavación en tierra para cimiento a 0'60	91	85
970'34 metros cúbicos excavación en tierra y roca a 1'55	1.504	03
3.465'20 metros cúbicos excavación en roca a 2'50	8.663	
15.200'86 metros cúbicos de mampostería ordinaria para muros y fundaciones de los muros a 9'60	145.928	25
Tres tageas	1.781	10
Ocho alcantarillas	16.664	71
Tres pontones	12.607	37
Una presa, modelo especial	12.333	62
Para la sección de los saltos	87.763	72
Total obras de fábrica	287.337	65

Obras accesorias

	Pesetas
Por un juego de compuertas para la presa	700
Por otro juego para la entrada a los saltos	700
Por desvío de la acequia de los señores Rosal	3.000
Por postes kilométricos	250
Por postes indicadores	250
Por rectificaciones	2.000
Por empedrados, rastrillos y muretes de las cunetas	5.000
Total obras accesorias	11.900

Suman en junto dichos gastos 735.440'84

Quadre extret de la Memòria del Canal Industrial de Berga, per Marcel·lí Buxadé i Cunill, 13-8-1885

Que afegint imprevistos i benefici industrial arribava a

935.405,15 ptes.

Actualment prenen aquests amidaments i aplicant els preus d'adjudicació de les obres actuals, el cost del Canal seria d'uns 1.350 milions de pessetes, utilitzant els materials i maquinària actuals que no tenen res a veure amb els de fa cent anys.

Els mitjans utilitzats van ser diversos, en un punt de la *Memòria* de 1891 diu "El personal que actualment s'ocupa dels treballs del canal oscil·la entre 90 a 100 operaris que és el mínim

que hem tingut. Dividint-se en quatre brigades a càrrec d'un capatàs cada una i després en quadrilles, que tur-nen en el treball dia i nit de la perforació dels túnels de Cercs i La Petita els quals són atacats per les dues boques".

En aquestes foradades s'emprà una alçada de 2,5 m. (a cel obert era de 1,5) pel transport dels homes i dels materials, el qual en molts punts es feia amb una espècie de barca utilitzada com a remolcador.

Amb tot això es veu que el *Canal Industrial de Berga*, des del punt de vista constructiu i hidràulic té una cap-

tació ben ubicada, un bon traçat que li dóna estabilitat, és suficientment impermeable i té un disseny hidràulic ajustat que li facilita el manteniment i el rendiment dels salts.

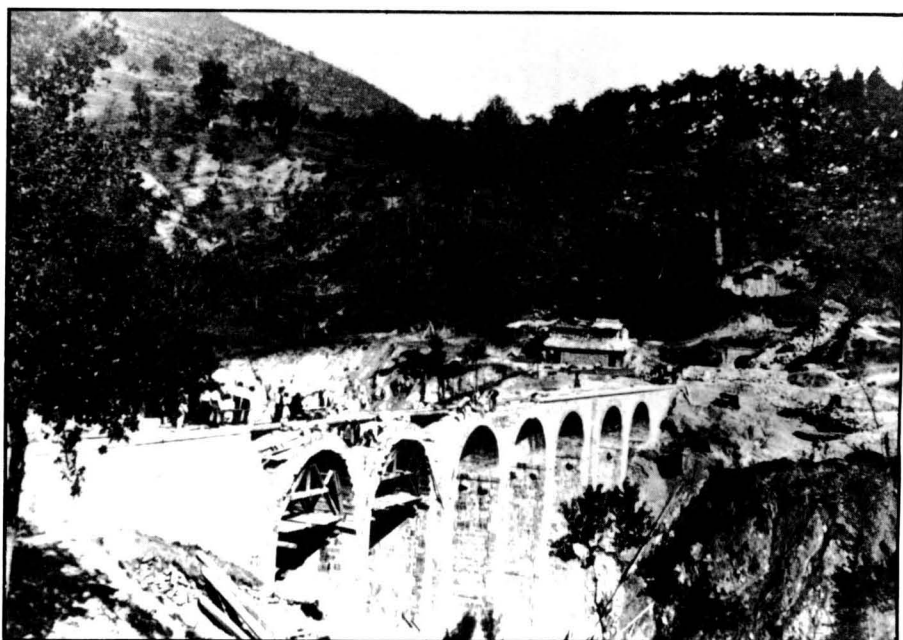
També és clar que fa cent anys era una obra d'una gran magnitud tant de volum econòmic com de dificultat tècnica, ja que qualsevol deficiència hauria impossibilitat la durada que ha tingut.

Quan es va atorgar la concessió el 13 d'agost de 1885, aquesta concessió era per aprofitar els 195,11 m. de desnivell per mitjà de 18 salts, la qual cosa donava una energia potencial de 5.202,90 C.V.

Els estudis de càlcul del rendiment per aprofitar aquesta energia potencial que figurava en la *Memòria*, eren molt tendenciosos, perquè consideraven que per als 2.349 l/s d'aigua derivada s'assegurava l'arribada d'un cabal complet de 2.000 l. i amb un desnivell que després de les pèrdues fetes pel pendent del canal i per l'altura del canal de desguàs de les 18 turbines, era de 190,36 m. això representava una potència de 5.076 C.V.

El rendiment estimat en aquesta *Memòria* era una depreciació d'un 20%, comptant doncs que un 80% es convertiria en potència útil, això donava una potència de 4.060,95 C.V. Que és una potència molt considerable, tal com remarca aquesta *memòria* dient "És el doble de la potència que disposa la molt industriosa ciutat de Sabadell". Aquest estudi està fet en el període de captació de socis i és el que es va prendre com a base per a l'estudi econòmic del rendiment.

El cost estimat dels 18 salts o fàbriques que inicialment s'estimaven en l'estudi era d'un milió de pessetes, cost igual que el pressupost de construcció del Canal.

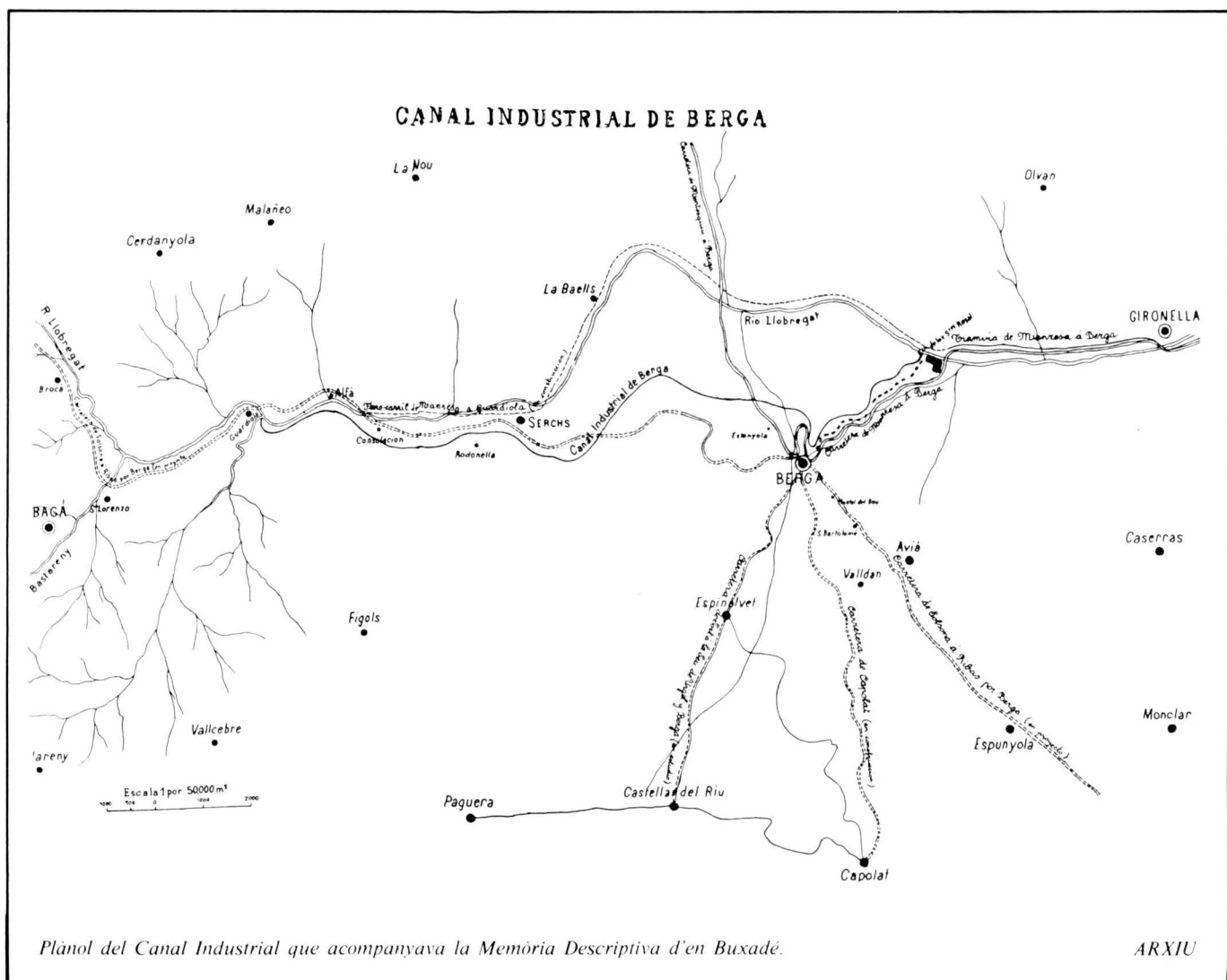

Construcció de l'aqüeducte de Ceres, sobre la riera de Peguera

ARXIU

Al final de tots aquests salts únicament se n'arribaren a construir 3 i les previsions econòmiques no s'ajustaren a la realitat.

Josep Santandreu i Peralba, Enginyer de Camins, canals i ports

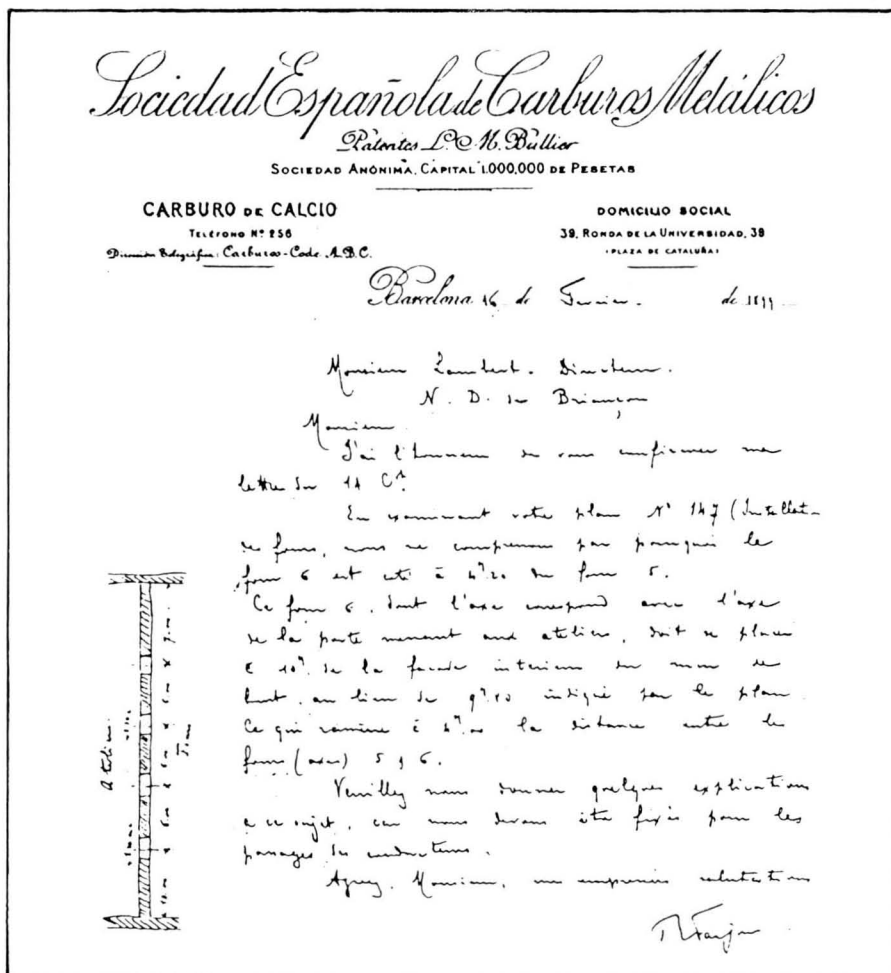
Plànol del Canal Industrial que acompanyava la *Memòria Descriptiva* d'en Buxadé.

ARXIU

La Fàbrica de Carburs i el Canal, fins avui

per JORDI VILARDAGA I ROSET

El Canal Industrial de Berga va permetre que es desenvolupés al Berguedà la primera indústria no tèxtil d'una certa importància, la fàbrica dels Carburs Metàl·lics. D'ella i de la seva estreta relació amb el Canal, sobretot dels anys quaranta ençà, ens en parla aquest article.

El Sr. Farjon, director de Carburs informa per carta al director de la fàbrica de Briançon, Sr. Lamberth sobre alguns temes de la nova factoria, a Berga

ARXIU

La Sociedad Española de Carburos Metálicos

La Sociedad Española de Carburos Metálicos es constitueix a Suïssa com a filial de la Société des Carbures Métalliques, Société Anonyme au capital 3.200.000 francs, amb seu a París.

La Société fa una visita a Madrid per tal d'estudiar la instal·lació de la primera fàbrica dintre de l'Estat Espanyol

per a la producció de carbur de calci, i vistos els informes favorables (energia elèctrica, calcàries i carbó) decideixen muntar-la a Berga. Aleshores la Sociedad Española de Carburos Metálicos Patentes L.M. Nullier Sociedad Anónima, con Capital 1.000.000 de pesetas, obre la seu a Barcelona, amb domicili social al carrer del Bruc, 13, havent de pagar *royalties*, per les patents, a la fàbrica de París.

La Societat i el Canal

La Sociedad Española de Carburos Metálicos adquireix l'últim salt del Canal Industrial de Berga i l'any 1898 comença el muntatge de la factoria, sota la direcció de Monsieur Farjon, director de la S.E. de Carburos Metálicos, i rebent instruccions de la Usine de Notre Dame de Briançon (Savoie) de mà de Monsieur Lamberth, el seu director.

El sis de novembre de 1899 es posa en marxa la instal·lació. Ben aviat, però, comencen les dificultats. El carbó, lignit, no reuneix les característiques indicades per la *Revista Minera*, (Any XXII, Tomo XXII, núm. 515, Madrid, 15/11/1871) en l'article *Excursión Geológica por el Norte de Berga (Barcelona)*, del qual es varen refiar els tècnics francesos. Desmentint l'informe, el lignit és alt en matèries volàtils i cendres, i el contingut de sofre i fòsfor també és molt elevat, la qual cosa fa que produeixi, amb l'acetilè obtingut del carbur del calci, grans quantitats d'impureses de sulfidric i fosfamina. Aleshores s'ha d'importar antracita de Cardiff (Anglaterra), per poder obtenir un carbur de calci amb un bon litratge d'acetilè.

La calcària és extreta de la pedrera de Cal Ros de Merolla, a un sis o set quilòmetres de la fàbrica, i és de molt bona qualitat, amb un 99% de carbonat de calç. Mitjançant carros de trabuc és traslladada a la factoria per a la seva transformació en òxid de calç.

La fàbrica de Carburs

Hi ha sis forns; quatre en marxa i dos en reserva, amb l'aplicació de l'esquema de Schuekert, que correspon a una potència total utilitzada de 3.500 CV, a 875 CV per forn; per 3000 CV a 750 CV per forn; i per 2500 CV a 625 CV per forn. El sistema s'estableix per poder utilitzar una potència variant entre

625 i 875 CV per forn, tenint en compte els temps d'estiatge.

Diàriament es fabriquen unes vuit o deu tones de carbur de calci, gssent la qualitat molt bona. En l'actualitat, en el mercat nacional, alguns consumidors encara demanen *carbur de Berga*, i es subministra indicant aquesta font. Degut a aquesta fama s'efectuaren importants exportacions a tot el món. A més a més, aprofitant els pòlvors produïts en la classificació del carbur de calci en diferents granulometries, A, B, i C, s'instal·la una fàbrica de gas acetilè dissolt, envasat en tubs d'acer.

Durant la I Guerra Mundial (1914) es retira el capital francès de l'empresa i marxen els directius i tècnics d'aquella nacionalitat, passant a formar societat catalana amb seu a Barcelona.

L'any 1934 es munta una planta electrolítica per a la producció dels gasos hidrogen i oxigen. La fabricació de carbur del calci segueix fins l'any 1953, havent-se lograt, amb successives modernitzacions, uns producció de vint tones diàries de carbur de calci.

Aprofitant els desprendiments de diòxid de carboni en la calcinació de la calcària, es munta una fàbrica pilot d'anhidrid carbònic i neu carbonica.

El 1953 comença la fabricació de ferroaliatges, de silici, manganès i fòsfor, amb percentatges variables del 12% al 75%. La producció de ferroaliatges acabà el 1978, i a partir d'aquesta data la fàbrica de Carburs es dedica a la producció d'energia elèctrica, convertint-se en central hidroelèctrica, subministrant tota la seva potència a la xarxa elèctrica general.

Els treballadors de la Fàbrica de Carburs	
Any	Persones en nòmina
1903	77
1947 (*)	88
1970	45
1985	25

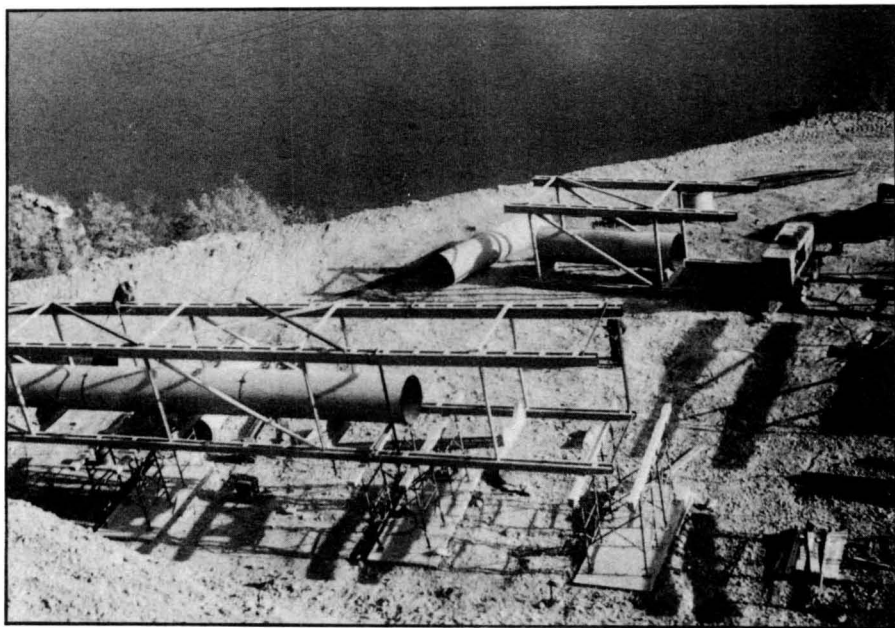
La plantilla de l'any 1947 estava desglosada així:

Tasques	Persones
Producció d'acetilè	2
Gasos H ₂ i O ₂	12
Taller d'envasos	4
Forns	16
Forn de calç	5
Pedrera	5
Garatge	4
Taller	6
Central	8
Embalatge	7
Fusteria	3
Llauneria	2
Magatzem	1
Jardiners	3
Laboratori	1
Guardes del Canal	4
Tècnics (un d'ells era mestre de l'escola de la casa obrera "El Potis")	5
Total	88

La fàbrica de Carburs i la seva important canonada.

HUCH

El Canal, ha tingut diverses reparacions al llarg dels anys. La més important fou la dels Planars, el 1978. VILARDAGA

La vida del Canal, de l'any 1939 ençà

Febrer de 1939

– Aqüeducte del Planars

L'aqüeducte del Planars sofreix una avaria per bolcament, degut al disminuint de la resistència del terreny on s'afermava el mur del costat esquerre de l'aqüeducte que degut a la pressió de la seva base enderroca aquesta part del Canal.

L'enginyer Sr. Sánchez Ocaña escriu en l'informe *"parece deducirse que la averia proviene de una gradual disminución de la resistencia del terreno en que se asentaba el muro de acompañamiento de aguas abajo, lado izquierdo del acueducto hasta no llegar a no soportar la presión en la base de dicho muro, produciéndose entonces el vuelco del mismo"*.

"La disminución de la resistencia del terreno, dada la naturaleza margosa y arcillosa del mismo, ha podido producirse, esencialmente, por la descomposición lenta debido a la acción de los agentes atmosféricos y por reblandamiento de este terreno, ya descompuesto en contacto continuo con agua procedente de las laderas, y sobre todo de las pérdidas del canal por las fisuras, juntas y grietas del cajero, cuyas pérdidas, faltas de drenaje adecuado para su salida, quedaron entre los muros de acompañamiento durante meses, quizás años, hasta producir los desastrosos efectos que se trata de reparar".

Any 1945

Remodelatge i modernització de la

presa en l'aiguabarreig de la riera de Saldes i el Llobregat.

13 d'abril de 1947

Voladura de la canonada forçada que forma l'últim salt del Canal a la central hidroelèctrica de Carbur. Aquest acte de sabotatge fou portat a terme per les forces de la resistència, en la seva lluita contra l'antic règim.

La reparació la va fer *La Maquinista i Terrestre*, havent de canviar més de la meitat de la canonada.

Juliol de 1958

– Tùnel de Sant Josep

Amb la finalitat d'evitar les continuades parades de l'aigua del Canal, causades per desprendiments de runa de l'escombrera de la mina de Sant Josep, fou construït un túnel que l'atravesava per sota, amb una longitud aproximada de 441 m i un pressupost que l'any 1956 pujava 1.146.749 ptes. (com pot veure's, l'obra trigà dos anys en començar-se).

Setembre de 1978

– Aqüeducte dels Planars

Aquesta va ser una de les avaries que fa fer perillar la llarga vida del Canal. El trencament va passar, de nou, en el Planars, a uns 1200 m. en línia recta al S-SE de Cercs, i poc després de la sortida del túnel de la Comassa. El trencament fou d'uns 39 m. lineals del Canal, i degut als seus efectes se'n va emportar els talussos. L'estudi fet per Josep Trilla,

Dr. en Ciències Geològiques, diu: *"El paratge en què ha tingut lloc el trencament es situa en una àrea on apareixen els Keuper, tapat per acumulacions quaternàries en quasi tota la seva extensió, sobretot, abans dels trencaments"*.

"Aquest Keuper és allí en contacte amb el Maestrichtiense. El contacte s'efectua mitjançant una falla que distorsiona completament els materials, margues i guixos, que constitueixen el Keuper, sense que en l'actualitat, en els voltants de l'àrea del problema, es pugui observar que cap estrat d'aquest pis, el bussament i rumb siguin representatius de la dispersió estructural d'aquest paquet de materials. Pot ser que aquesta distorsió total constitueixi precisament l'estil característic d'aquests materials, que com s'ha dit, responen a moviments tectònics amb una plasticitat molt elevada".

"Igualment es pot observar l'àrea d'aflorent dels materials d'aquest Keuper –les margues arcilloses i guixos– no acaba en la part de la vessant afectada, i que actualment sobresurt per sobre el nivell d'embassament del pantà de la Baells".

"Igualment es pot observar l'àrea d'aflorent d'aquest Keuper, amb gran claredat, en una fractura orientada NW-SE, que des de la vila de Cercs va a parar al Llobregat, afectant, aquest Keuper, a la zona de la Guingueta, on són coneguts els fenòmens d'ensulsiades, sens dubte en relació amb aquesta fractura".

Després dels informes dels geòlegs, i de més d'un any d'observació de l'assentament dels terrenys i de molts estudis, es decideix la resolució del problema per mitjà de la construcció d'un aqüeducte penjat, amb canonada de planxa metàl·lica de Ø 1,3 m., amb un pressupost aproximat de 5.000.000 ptes.

Novembre de 1982

– ELS AIGUATS

Els aiguats d'aquesta data, produïren ensulsiades a tot el llarg del Canal, sobretot en la seva part més alta i més abrupta, degut als torrents i escorrenties de la muntanya, situant els més importants entre el Collet d'Eina, on es produï el sitjament de la presa, i Figols les Mines.

Jordi Vilardaga i Roset, ex director de Carbur i Pèrit Químic.

Construcció i Festes del Canal a través de la premsa local de l'època

per JOSEP MONTANYÀ

Seguint la premsa local de l'època, l'autor ens mostra dos apartats ben diferenciats. Per una banda la visió periodística d'aquesta obra hidràulica, i per l'altra el component festiu que tingué lloc en les fites més importants de la construcció del Canal.

La construcció del Canal vista per la premsa

La premsa local i comarcals d'aquell temps es féu ampli ressò de les obres del Canal, que duraren 15 anys. Sense descomptar la premsa barcelonina de l'època, però, ens interessa més donar una petita mostra del que s'escriu a Berga, tenint present que llavors hi havia tota una colla de publicacions locals: *El Criterio Bergadán*, *El Bergadán*, *Crónica de Berga*, *Progreso bergadán*, *El Tagast*, etc. Curiosament tots ells redactats en castellà, amb un estil macarrònic i grandiloqüent, seguint els gustos de l'època, d'aquella forma d'escriure ampulosa i romàntica que devia fer les delícies dels nostres avis.

El número de 15 d'agost de 1885 de *El Bergadán* exulta de goig per la Concessió en el seu editorial: "*Ha llegado por fin el día feliz tan anhelado por todos los bergadanes. La autorización oficial necesaria para construir el Canal que ha de traer la prosperidad de la comarca transformando la faz del país, es un hecho, gracias en primer lugar, a la heroica iniciativa y patrióticos esfuerzos de D. Marcelino Buxadé, y a la actividad con que ha instado la tramitación del expediente, nuestro querido Diputado D. Manuel Farguell de Magarola, a la buena voluntad con que ha facilitado la concesión el Alcalde de Berga, y los propietarios de los terrenos que atraviesa el Canal y al celo e imparcialidad de la Diputación y su digno Presidente el Excmo. Gobernador Civil de la Provincia*".

La política, com sempre passa, s'apropia en gran part de l'èxit del Canal sobretot en la persona del Diputat i prohoms local Sr. Manuel Farguell de Magarola, el qual detentaria molts càrrecs polítics al llarg de la seva vida. Aquest senyor fou una clàssica *patum* local, en ocasions objecte de la més grotesca adulació i en d'altres de les més agres censures. Trobem publicat un So-

La Concessió del Canal, el 13 d'agost de 1885, ompli Berga de Festa.

ARXIU

Buxadé, animà els berguedans a subscriure accions del Canal.

VILARDAGA

neto que la ciudad madre, dedica a sus hijos Don Manuel Farguell y Don Marcelino Buxadé, original d'un tal J. Oña, que diu:

"Vuestra venida de gozo me alborozó, y henchida de placer goza mi alma, Hijos míos sois: me encuentro dichosa,]

No es bajeza, tiempo ha que gimo en la desgracia,]

Miradme con cariño y arrogancia.

Mitigar mi pecho que endulza tantos males,]

Tended vuestra noble mano en la desgracia,]

Del estado actual de vuestros hermanos, siempre leales,]

Héroes en su día os llamará la historia,]

Y yo, dichosa, alegre y con viva calma,]

Dejaré con vuestros hermanos eterna memoria,]

Adornando vuestra frente, con laurel y palma,]

Dichosos podrán llamarse vuestros venideros,]

Al veros varoniles en estatua monumental,]

Preguntando a sus padres o abuelos:

¿Quién son esos héroes de metal?

Son los que con su inmenso poderío.

Lograron hacer en esta tu tierra madre, ese ¡Canal!]

Una altra poesia dedicada a D. Marcel·lí Buxadé, aquesta en català:

"Ha passat de Sant Joan la deliciosa verbena,
de Sant Pere s'han passat lo bullici i las fogueras,
de Sant Jaume passaran los melons i tomaqueras,
vindrà lo quinze d'Agost,
vindrà lo vuit de Setembre,

passaran de Sant Miquel los rabins i fins les servas;

lo que no passarà may

són los versos del poeta

que dedica sos cantars

a les colossals empresas.

¿Sabeu si ha mort en Martínez?

¿Sabeu si podran morir

Zorrilla, Verdager, Zea?

Com Ells tampoch morirà

en Marcelino de Berga.

Un poeta local, Ramon Ballarà féu tot un poema titulat *Presentalla al patri heroisme dels insignes berguedans Farguell i Buxadé* del que transcriu alguns versos:

"L'aucell que, al despuntar la primavera,]

solia festejar-la des lo prat,

trocant la tonadeta a sa manera:

—Berga ha mort; que Déu l'haja perdonat!]

Mes ¡Ay! que encar l'aymaba un cor patrici,]

veyenlla en sa penuria agonejar,
volgué encar aixugarli ab greu desfici]

los ulls que l'amargura feu plorar.

Com mare ayma son fill, encar l'aymaba]

lo cor noble y leal de Buxadé,

que, al véuerla endolir, bondós parlaba:]

—Berga aymia, jamay t'oblidaré.

.....
Rublert de ferm coratge altre vegada,
y al ser de nou en lluyta'b lo tropell,
recórda de sa patria també aymada
l'insigne bergadà Manel Farguell.

.....
Abdosos campions ab greu destresa,
duhentne a port la nau de ferm timó,
per durne a nostra terra la riquesa
devallan d'alt Centre la Concessió.

Arreu veig enlayrarme cent arcades,
enllà penjar coronas de lloré,
y en mitx sa llum llegir tantes vegades,]

"Lloors mil a Farguell i Buxadé"

És molt interessant la proclama adreçada als berguedans pel concessionari senyor Buxadé, la qual reflexa l'esperit altruista que l'ànima tothora, sense esperar cap profit personal. És un escrit extens, del qual selecciono aquest paràgraf: "Si me hubiese animado alguna idea de lucro habria entregado la concesión a cualquier empresa especuladora, pero he trabajado para Berga y quiero se aprovechen los bergadanes dándoles la preferencia, consignando del modo más esplicito y terminante, que no quiero para mi beneficio alguno, pues por más que en el informe del ilustrado ingeniero Sr. Corsini que publicó El Bergadán se emita la idea de cierta remuneración por lo que haya hecho, declaro de una vez para todas que la rehuso por completo, pues si deseo que la obra se construya, mi deseo es tan desinteresado que excluye por completo toda idea de lucro".

Més avall diu: "Cuando la suscripción ascienda a una cantidad bastante para construir la Sociedad, reuniré a todos los suscritores, y entregándoles la Concesión, ellos mismos se constituirán en Sociedad en el modo y forma que les parezca más conveniente para garantizar la realización de la obra".

És evident que la gran honestat personal del senyor Marcel·lí Buxadé mereixedor d'un monument que la seva ciutat encara li deu, contrastava amb les manipulacions que es farien entorn l'obra del Canal per part de la política i el caciquisme que desviaren moltes finalitats del projecte.

De les bones intencions del senyor Buxadé s'en feria ressò la premsa: "Afortunadamente D. Marcelino Buxadé sólo aspira a mejorar las condiciones del país en que nació, y por esto rehusando toda proposición de extraños que pudiera envolver el fin de inutilizar la obra o dejar paralizada la construcción del Canal, prefiere acudir a sus compatriotas, y dejar en sus manos la concesión, para que interesándose en ella y emprendiéndola por su cuenta tenga la seguridad de que segundas intenciones no malogren su propósito y no queden estériles los esfuerzos y sacrificios hechos para convertir a la misera Berga en un centro de producción y núcleo de prosperidad que irradie a toda esta desgraciada y abandonada Montaña".

Efectivament la promoció de l'obra del Canal, féu concebre fonamentades esperances en la població de Berga, de no veure's definitivament marginada del procés d'industrialització del nostre país, en un moment que s'aprofitaven els salts d'aigua per a l'electrificació.

Allunyada la població del riu Llobregat, aprofitat al màxim en les obres hidràuliques que es feien vora riu, l'obra gegantina de portar l'aigua a través d'un canal de 20 kms. amb uns mitjans escassos i emprant mà d'obra barata, ens sembla ara, al cap de cent anys, una obra de titans.

No hi mancaren crítiques, per exemple les aparegudes en *El Bergadan* el 6 de novembre de 1886: *"La construcción del Canal no costará las 935.405 pesetas en que se halla presupuestado, sino que representa un capital de 2.855.250 pesetas, con la construcción del Canal en el momento de su final"*. Una altra: *"Concedido que el Canal puede construirse y admitido que ya lo tenemos concluido y el agua del Llobregat salta en hermosas cascadas desde Berga hasta la fábrica dicha del Riu, ¿Qué venimos ganando con ello, si nadie compra los saltos y nadie construye fábricas que utilicen la fuerza motriz del agua a tanta costa traída?"* Algú donava una solució, que després s'imposaria, d'acord amb uns interessos molt concrets: *"Muy sencillamente. En vez de limitar la empresa a la construcción del Canal extenderla a la construcción de 4 fábricas para contar desde luego con un rendimiento seguro y exento de las eventualidades e inconvenientes que podría ofrecer la pronta venta de los 18 o más saltos de aguas aprovechables en que podía dividirse el caudal conducido"*.

Ens fariem inacabables si havien de transcriure tota la literatura feta entorn les obres del Canal. Serveixi aquesta petita mostra, de cap manera exhaustiva, una mica triada a l'atzar, de reflex de l'esperit imperant a finals del passat segle.

Festes del Canal

Els notres avis, tan avesats a les festes, solemnitzaren la construcció del Canal, amb festes celebrades en el decurs de llur construcció, de les quals les més importants foren tres: les Festes de la Concessió, les de la Perforació de l'anomenat Tùnel del Poble (el de la serra de la Petita), i, finalment, les grans Festes d'Inauguració del Canal celebrades el 1899.

Les Festes de la Concessió se celebraren a Berga els dies 15 i 16 d'agost del 1885, començant amb la rebuda triomfal que es féu als senyors Buxadé i Farguell, portadors de la Concessió, a la Plaça de la Creu a les sis de la tarda del dia 15 d'agost, essent rebuts amb una gran *tronada* i als acords d'una orquestra que els acompanyà fins la plaça de la Constitució (avui de Sant Pere) al domicili del senyor Farguell de Magarola. Diu un diari de l'època *"Tan atestada estaba la plaza de la Cruz, que apenas pueden bajar del carruaje y saludar a*

A la font de Tagastet s'hi celebrà l'apat d'inauguració del Tùnel del Poble.

ARXIU

nar a base d'heroics sacrificis per part dels obrers que hi intervingueren, deixant-hi àdhuc algun mort per accidents de treball.

"El lunes a las 4 de la tarde salió del Casino del Canal numerosísima comitiva con bandera nacional al frente, que tomando la carretera nueva embocó por la parte Sud el Tùnel del Pueblo, recorriéndolo en 17 minutos para salir por la parte Norte, cerca de la fuente de Tagastet, iluminando el tránsito del túnel numerosas hachas encendidas".

Després d'aquest acte el mateix periòdic ens descrivia els demés actes, que consistien bàsicament en un *banquete* a la Font de Tagastet, presidit per D. Marcel·lí Buxadé que ocupava la capçalera d'aquella *"Larguísima mesa que durante el banquete estuvo ondulando cual si se hallase sobre un buque combatido por las olas a causa de su provisional construcción"*. La manduca consistí en *"sucursal arroz y tres platos fuertes con sus postres"* regat tot amb les ampolles de *Champagne*, que animaren els comensals i imposat el silenci amb els brindis, el començà el jove futur polític berguedà senyor Pere Comas, que el féu eloqüentment en català, acabant amb els crits de ¡Visca Buxader! ¡Visca el pare del Centre Canalista! ¡Visca l'insigne berguedà! Seguiren altres parlaments, cloient l'acte Marcel·lí Buxadé. S'acabà amb el retorn a les 9 del vespre de la comitiva al Casino Canalista, on es prengué cafè, finalitzant la festa.

També el 25 de juliol del 1893, se celebrà una altra festa al poble de Cercs, pel mateix motiu de solemnitzar l'acabament del túnel més important del *Canal Industrial de Berga*. Crida l'atenció que al moment d'iniciar el dinar col·lectiu, es dispararen més de 200 barrinades. A la taula s'assegueren *"con la más hermosa y fraternal confusión,*

los amigos, los conocidos y al público en general". Respecte al recorregut des de la plaça de la Creu fins la de Sant Pere observa: *"En cinco minutos se recorre ordinariamente el trayecto, pero la comitiva tardó cerca de una hora, tal era el gentío que obstruía todas las calles. A mitad del camino otra música con el coro de La Cooperativa iba a recibir a los viajeros y retrocede colocándose delante la primera orquesta"*. Arribats a la plaça de Sant Pere, els senyors Farguell i Buxadé, feren sengles parlaments des del balcó de can Farguell. *"El espectáculo que ofrecía la Plaza era sorprendente —continúa el periódico—. Nunca Berga lo había ofrecido semejante"*. L'entusiasme dels berguedans fou de tal naturalesa, que, programades les festes de la Concessió pels dies 15 i 16 d'agost, les allargaren dos dies més: *"Terminó el domingo, con sus luminarias, sus músicas, sus cohetes y sus jolgorios llegando el entusiasmo y animación a un punto tal que no se creyó por algunos bastante el día y se acordó prorrogar las fiestas que continuaron con general contento el lunes y martes"*.

Per Pasqua de l'any 1892 s'inaugurava el Tùnel del Poble. *El Bergadán* de l'11 de juny de 1892 ho reportava: *"El sábado anterior, por la mañana, don Marcelino Buxadé y una de sus preciosas hijas diéronse un cariñoso apretón de manos por entre el agujero practicado en la dura roca, a 300 metros debajo de la Torre de la Sierra de la Petita, en el centro del túnel "del Pueblo", obra la más difícil y costosa de esa grandiosa empresa Canal Industrial de Berga"*.

Les festes estaven justificades pel fet que la perforació de la serra de la Petita, amb els mitjans d'aquell temps fou la part més dura del Canal i que tingué més problemes, els quals es van solucio-

pues la levita alternaba con el obrero en mangas de camisa, un médico se sentaba al lado de un arriero, al frente de un ingeniero del Ejército se colocaba un herrero y Don Marcelino y demás vocales de la Junta se hallaban dispersos y confundidos con la variada multitud de comensales". Seguí un ball portat a terme "gracias a la amabilidad de las bellas jóvenes de Cercs que desde tiempo inmemorial tienen fama de hermosas y no se desdénaron en subir del pueblo pudiendo organizarse así un animado baile".

El Casino del Canal, el Cor Canalista i les Festes de la Inauguració

La durada de les obres del Canal, de prop de quinze anys, promogué la creació del Casino del Canal, que fou ubicat on ara hi ha l'Ateneu Berguedà, a la Plaça de Sant Pere. Fou el lloc de reunió de tota la gent vinculada a l'obra del Canal, i conreà, a més a més de les funcions pròpies del cafè i de les d'esbarjo, altres activitats culturals, entre les quals cal esmentar, per la importància que tingué en aquells anys, la creació del Cor Canalista, que dirigí pels senyors Antoni Heras i Enric Font, tingué actuacions memorables en la història de la vida musical de Berga.

El Cor Canalista assoliria la seva fita més important en les Festes de la Inauguració del Canal, amb l'estrena de l'Himne, la música del qual, original del mestre Jaume Biscarri, s'ha convertit en l'actualitat de l'Himne de Berga, essent autor de la lletra l'Enric Ribera.

Arribat el novè mes de 1899 tingueren lloc les "Solemnes Festes que, amb motiu de l'acabament de tant important obra, celebrarà la Ciutat de Berga, els dies 16, 17, 18 i 19 del present mes de setembre, a càrrec de la Societat del Canal i amb la col·laboració de l'Excel·lentíssim Ajuntament i de la Societat Espanyola de Carbur Metàl·lics, comptant a més a més, amb tot el veïnat en general sota el següent..." —i aleshores venia l'ordre detallat del programa del qual nosaltres solament farem una síntesi.

Sense cap mena de dubtes, l'acte més important fou el de la *Benedicció del Canal per l'Il·lustríssim Senyor Bisbe de Solsona*, que comptà amb la presència de les autoritats locals, provincials, de la Societat del Canal Industrial, representació empresarial i dels veïnats de Berga i comarca. "Una eixordadora tronada —mentre els músics de la Casa de la Caritat interpreten la *Marxa Reial*— posarà terme a la benedicció. Tot seguit un nodrit cor de joves (el Cor Canalista), en nombre de 150, amb acompanyament musical cantaran l'Himne compost expressament per la diada..."

HIMNE DEL CANAL

Música: J. Biscarri
Lletra: Enric Ribera

MARXA

Re gosat jat oh Berga en eix dia de ditxa i ventura de glòria i amor
ta constant i ta heroica per fi a veguira cenyir-te corona
de llor. Obra el cor a l'esperansa que ton somni és realitat
rep en paga de ta empresa eix segell tan desitjat Nos tra
ia tro na des de Queralt guià -ques ta obra tan colossal. Obra el cor a l'esperansa
ran sa. Glòria la Verge Visca Visca Visca el Canal. Nos traia tro na des de Queralt
guià -ques ta obra tan colossal. Obra el cor a l'esperansa ton somni és realitat.
Glòria la Verge Visca el Canal Visca
Visca Visca el Canal.

La música de l'Himne del Canal, composició de Jaume Biscarri cantada per la inauguració del Canal, el 1899.

VILARDAGA

A més a més, en els dies que varen durar les festes els carrers i places foren enramats i il·luminats "La de Viladomat (plaça), ho serà a la Veneciana i a càrrec de la Societat Espanyola de Carbur Metàl·lics; la decoració ha sigut confiada al decorador Benet Escaler i al jardiner Anton Piera, ambdós de Barcelona", hi hagué Patum, oficis, concerts, balls, enlairament de "grans globus aerostàtics", castell de focs d'artifici, sarsueles al teatre Quevedo i "solemnes funerals en l'església parroquial de Santa Eulàlia, en sufragi de les ànimes dels accionistes i treballadors que hagin mort en el transcurs de la construcció del Canal..."

Clourem el present treball amb l'Himne del Canal, si bé cal tenir en compte que es versos són escrits en un català d'abans de les normes de l'Institut:

"Regoscija't, oh Berga, en eix dia
de ditxa y ventura,
de glòria y amor;
ta constant y heroica porfia
ve avuy a cenyirte
corona de llor.
Obra'l cor al l'esperansa
que ton somni és realitat
reb en paga de ta empresa
eix segell tan desitjat.
Nostra Patrona
de des de Queralt
guià aquesta obra
tan colossal.
¡Glòria a la Verge!
¡Visca el Canal!"

Josep Montanyà, estudiós de temes berguedans

INAUGURACIO DEL CANAL INDUSTRIAL DE BERGA

SOLEMNES FESTAS

que, ab motiu de la terminació de tant important obra, celebrarà la Ciutat de Berga, los dias 16, 17, 18 y 19 del present mes de Septiembre, á càrrech de la Societat Canal Industrial, secundada per l'Excm. Ajuntament, per la "Societat Espanyola de Carburos Metálichs" y per lo vehinat en general, baix lo següent

PROGRAMA

..... Día 16 .....

A las 7 del vespre, comensará la gran **Passada de Patum** per los Diables, Mulassas y Gegants, acompanyats de la reputada Banda de ls Noys de la Casa de Caritat de Barcelona y de las tres músicas de Berga; fentse petar los fuets y ballar los Gegants en cada una de las plassas de la població, y saltantse los Diables plens, en las de la Constitució, de Viladomat, de Sant Joan y de la Creu.

..... Día 17 .....

A las 6 del matí, bon-jorn per las músicas que recorreran los carrers de la Ciutat, quins estarán engalanats durant tot lo dia è il·luminats de nit.

A las 9, sortirà la Comitiva de la Casa la Ciutat en direcció al primer salt del Canal para verificar la benedició del mateix, guardant lo següent ordre: Banda de la Casa de Caritat de Barcelona; los vehins de Berga y de la Comarca que desitjin pendri part, tots els quals quedan convidats per medi del present programa; senyors Arcaldes de ls pobles quals termes atravesa l' Canal; autoritats militars; autoritats judiciales ab la Curia; Excm. Ajuntament de Berga; Gerencia de la Societat Espanyola de Carburos Metálichs; Consell d' Administració de la Societat Canal Industrial; Diputat a Corts pel Districte; Excm. President de la Excm. Diputació Provincial, ó un representant seu; Excm. Sr. Gobernador Civil de la provincia; Ilm. Sr. Bisbe de la Diócesis, acompanyat de ls Reverents Srs. Parròcs de Berga; coro de joves acompanyat de las tres músicas de la Ciutat; guarda municipal.

En cop arribada la Comitiva a la primera fábrica, s' procedirà al solemne acte de la

.... BENEDICCIÓN DEL CANAL ....

per l' Ilm. Sr. Bisbe de Solsona desd' un templel alssat a propòsit.

Una estrepitosa **tronada** als acorts de la **Marxa Real** per los musichs de la Casa de Caritat, anunciará l' terme de la benedició. Tot seguit un nutrit cor de joves en número de 150, acompanyat per las tres músicas de la població reunidas, executarán un **himno** compost expressament pera l' Inauguració del Canal, lletra del jove poeta bergadà D. Enrich Ribera y música del inspirat compositor D. Jaume Biscarri.

La Comitiva retornará ab lo mateix ordre a la Plassa de la Constitució, ahont tindrà lloch lo **reparto de limosnas** als pobres de la població, consistents en un pa de sis lliuras, dos tersas de carn y duas lliuras d' arròs á cada-hu, las que s' farán també extensivas als presos y á los asilats als establiments de Beneficencia. Durant dit repartó, las músicas y coros executarán escullidas pessas, y l' Ajuntament reunit en Consistori alsarà acta de la festa que se celebra, llogintse desde l' balcó de la Casa Consistorial lo contingut de la mateixa.

A l' anada y a la tornada de la Benedició, la Comitiva será despedida y rebuda, fins y desde las portas de Berga, per los personatges de la **Patum**, Tabaler, Turchs y Caballets, Gegants, Nanos, Diables, Sant Miquel y l' Angel, Mulassas y l' Àliga.

A las 4 de la tarde, **Passada general** per las músicas, las que se situarán en diferents paratges de la Carretera y del Pla del Alemany, executant fins á las 6 de la mateixa tarde pessas de **concert y balls**. Durant las expresadas horas s' alsarán ademés grans **globos aereostátics**.

A las 8 del vespre il·luminació general de carrers y plassas. La de Viladomat será il·luminada a la Veneciana á costas de la «Societat

Espanyola de Carburos Metálichs», qual decoració ha sigut confiada al reputat adornista D. Benet Escaler y al intel·ligent jardiner D. Antón Piera, de Barcelona.

Los mateixos senyors Piera y Escaler están encarregats també del decorat è il·luminació de las Casas Consistoriales y altres edificis particulars.

Durant l' il·luminació tocarán las músicas en las plassas de Viladomat, Constitució, Sant Joan y Capella del Roser.

..... Día 18 .....

A las 5 del matí, gran diana per las músicas recurrent tots los carrers.

A las 6, en la Capella del Oratori, **saludo á la Verge** y locata de marxa vers á Queralt.

A las 9, **elevació de globos** en lo passeig de Queralt y cant del **himno** de la festa, per lo coro y músicas.

A las 10, **solemne Ofici** á tota orquesta y **sermó** á càrrech del reputat orador sagrat Reverent D. Martí Santandreu, assistintli l' Ajuntament de Berga en Corporació y demés autoritats y entitats que prenen part á la festa. Acabat l' Ofici, la Junta del Canal obsequiará ab un **banquet** á las Autoritats convidadas á dita festa.

A las 3 de la tarde, **despedida de la Verge** ab lo cant de ls **Golgs** y adoració.

Seguidament las músicas de Berga y de la Casa de Caritat de Barcelona, anunciarán la **marxa** cap á las fonts del Carot, Negre y de Mossen Guin.

Retorn y entrada á Berga ab las músicas fins á la Plassa Cremada, ahont se farà una part de **Patum**, saltant los Diables plens als acorts de las músicas plegadas.

Acabada la Patum, disparo en la Plassa de Viladomat d' un

GRAN CASTELL DE FOCHS ARTIFICIALS

que terminará ab una **sorprendent alegoria del Canal**, baix la direcció d' un acreditat piròtecnich de Barcelona.

Final.—Tochs de Tirabou y Ella s'ho-pensa.

..... Día 19 .....

A las 10 del matí. Solemnes funerals en la Iglesia parroquial de Santa Eularia, en sufragi de las ánimas dels accionistas y operaris del Canal que hagin mort durant la construcció del mateix; habentse confiat l' **Oració fúnebre** á un reputat orador sagrat.

En las nits dels 16, 17 y 18, ademés dels festeigs anunciats, se donarán escullidas representacions de sarsuela en lo **Teatre Quevedo**, preparantse també altres diversions en diferents **Societats recreativas**.

NOTAS.—La Junta del CANAL te consignat un premi de 200 pesetas y altre de 100 pesetas per los carrers que apareguin mes bon adornats, y un de 100 pesetas y altres dos de 50 pesetas per las fatxadas de las casas particulars que mes se distingixin en lo bon gust de son decorat y ornament.

L' adjudicació de la comentada promia correrá á càrrech d' un Jurat calificador nomenat al efecte.

Si á judici del Jurat calificador, algun de la promia colectiva, creata para los carrers no deguda adjudicarse, podrá aplicar l' import del mateix en altres premis á favor d' edificis ó fatxadas particulars que ho mereixin, en la forma qu' estimi convenient.

Los vehins que formen dit Jurat, los individuos del Consell d' Administració del CANAL INDUSTRIAL, l' Excm. Ajuntament y la «Societat Espanyola de Carburos Metálichs» no tindrán opció á premi.

Barcelona.—Imprenta de la Casa P de Caritat

Curiosament, en el cartell bicolor anunciador de les festes d'Inauguració del Canal, no hi figura l'any, que era el 1899. VILARDAGA

Marcel·lí Buxadé: síntesi biogràfica

per REDACCIÓ

El Dr. Emili Aymerich i Buxadé, nét de Marcel·lí Buxadé, explicà moltes vicissituds de la vida del seu avi al Sr. Francesc Gros i Mateo. Amb aquest material i alguns diaris de l'època hem construït aquesta síntesi.

Marcel·lí Buxadé i Cunill va néixer a Berga el 10 de gener de 1846, en el segon pis de la casa número u del carrer del Carme, frec a frec de l'església parroquial de Sant Pere, en un modest edifici arranjat per viure-hi, a lloguer, diversos estadants. Era fill de Jacint Buxadé i Maria Cunill, ell de Madrona i ella de Berga.

Sembla ser que els progenitors d'en Marcel·lí pertanyien a la classe humil, a la pagesia, puix Madrona és un lloc essencialment agrícola i més aviat lluny de bon mercat. No sabem si Jacint, un cop casat i domiciliat el matrimoni a Berga, treballà de pagès o en alguna altra ocupació, però podem assegurar que el noi, en Marcel·lí, nedava amb poca aigua.

Malgrat les circumstàncies d'escassetat, feu els primers estudis a Berga amb notable aprofitament i treball.

Viatge a Madrid i estudis

Força jove, decidí traslladar-se a Madrid, i fent l'ofici de cobrador de lloguers de finques urbanes (una de les moltes feines que realitzà) conegué Tomasa Hernández Carrasco, natural de Lominchar (Toledo), la seva futura muller. Però el que més li interessava era dedicar-se (com ens diu el Sr. Gros en aquestes pàgines) a l'estudi de tot el que fes referència a la construcció.

Una vegada casats, la vida del matrimoni Buxadé-Hernández és un constant viatge per damunt de la pell de brau. Perquè això succeís i Marcel·lí esdevingués contractista la seva esposa hi posà el capital inicial. Entre les moltes obres que realitzà tenim l'exemple del pont de cinc arcades que travessa el Segre a Artesa.

En un d'aquest viatges, a Logroño, es produeix el naixement de dues filles bessones. L'onze de maig de 1876 venen al món l'Emilia i la Carlota, que foren batejades en el monestir de San Millán de la Cogolla.

Marcel·lí Buxadé i Cunill, un berguedà exemplar.

ARXIU

Arqueta de plata i or que contenia el títol de fill predilecte de Berga, lliurat a Buxadé.

VILADES

Retrat de la família Buxadé, el 1884. Oli sobre tela, de 110x200 cm, obra de Laureano Alcamús.

Retorn a Berga i el Canal

Establert a Berga, i rondant els quaranta anys, en Buxadé era un home amb una situació econòmica i social de benestar. Així adquirí l'edifici que duia el número vint-i-vuit del carrer de les Canals (ara carrer Buxadé), un estatge senyorivol i ample, on ara hi viu la seva descendència.

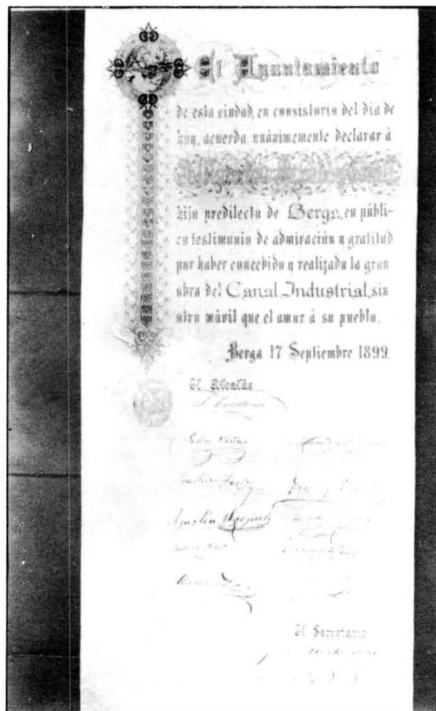
La Tomasa, però, no hi vivia bé a Berga. Hi havia algunes coses que la molestaven, com per exemple no éntendre's amb el servei perquè aquest parlava català i ella no el capia. Amb tot va acceptar aquestes contrarietats perquè veia la importància de l'obra que per Berga estava realitzant el seu marit.

Quan les preocupacions per mantenir el ritme de les obres de la canalització s'espesseïen (vuit anys després d'iniciades), la Tomasa morí, el dijous trenta de novembre de 1893.

Una de les noies del matrimoni, la Carlota, es casà amb Ramon Aymerich i Codina, dels quals fou fill el Dr. Emili Aymerich i Buxadé que recol·li, de paraula i en unes notes, tot el referent a la vida dels seus avis, Marcel·lí i Tomasa, lliurant-ho al Sr. Gros. L'altra filla, l'Emília, restà soltera.

El tarannà d'en Buxadé

Durant la seva vida, en Buxadé donà mostres de ser una persona plenament integrada a la gent més avançada del

Pergami amb el nomenament de fill predilecte lliurat a Buxadé. VILADES

seu temps, corrent que a Berga era encapçalada pel sector liberal d'en Ramon Pujol i Thomàs, el Corneta, que tenia molt clar que *l'obrer no devia res a l'amo*, pensament molt diferent del d'en Rosal que solucionava el problema del treball amb *pa i fulls de catecisme*.

En Buxadé fou un home que respectà

les idees de tothom, mantenint, però, el seu propi criteri. El seu pragmatisme i la seva bonhomia li marcaven el camí a seguir per no molestar a ningú i, si s'esqueia, ajudar als qui el voltaven, fossin familiars, amics o, simplement, coneguts. Uns exemples de mostra en poden ser la restauració de la Font de Tagastet, el muntatge dels parallamps de Queralt, ajut per treure de la presó uns obrers de Puig-reig...

La fi del Canal i mort d'en Buxadé

Amb el Canal Industrial acabat, l'Ajuntament de la ciutat de Berga presidit per l'alcalde Josep Cardona i en companyia d'altres autoritats locals, provincials i eclesiàstiques es declarà a D. Marcel·lí Buxadé i Cunill, *"hijo predilecto de la ciudad de Berga"*, concedint-li un títol cal·ligrafiat en pergami i col·locat en una arqueta de plata i or, llaurada expresament, amb l'escut de Berga i les inicials M.B. que fou *"llevada por el Ayuntamiento en Corporación, al propio domicilio del Sr. Buxadé"*. A més a més es decidí canviar el nom del carrer de les Canals *"en donde vive y tiene su casa el Sr. Buxadé, y llamarla en lo sucesivo 'Carrer de'n Buxadé'"*.

Uns quants anys després, concretament el 1907, a l'edat de seixanta un anys, en Buxadé va morir, i tot i no ser creient, per fer contentes les seves filles, fervents catòliques, acceptà l'auxili espiritual de l'Església abans del seu trapàs.

Francesc Gros i Mateo: “en Buxadé, una figura exemplar”

Per JORDI PUNTAS I CALVERAS

Francesc Gros i Mateo és la persona que ha estudiat més a fons la vida i l'obra d'en Marcel·li Buxadé, l'ànima del Canal Industrial de Berga. A través de les paraules d'aquest manresà la figura d'en Buxadé pren una dimensió més entranyable i humana.

El Sr. Francesc Gros i Mateo és un manresà que durant una bona colla d'anys, especialment des del 1970 fins el 1982, es dedicà a estudiar de manera exhaustiva la vida i l'obra del berguedà Marcel·li Buxadé i Conill, fins a deixar enllestit un llibre al que l'única cosa que li manca és la seva publicació.

Aquest home, ara jubilat, ni alt ni baix, amb els cabells i el bigoti blancs és un enamorat de la figura d'en Buxadé. Amb ell parlarem una tarda de maig, asseguts al voltant d'una taula rodona, en el seu pis, a Manresa, en companyia del marmessor de la seva obra, Jordi Vilardaga i Roset, que de tant en tant intervenia, i de la seva esposa que silenciosament seguia la conversa.

Però, com conegué, el Sr. Gros, en Marcel·li Buxadé i l'obra del Canal Industrial de Berga? La millor resposta la trobem en uns paràgrafs de l'*Esborrany d'estructura per una biografia d'En Buxadé* que ja tenia passats a màquina—primer embrió del futur llibre— el desembre de 1974. —“La meua feina a la Companyia Anònima Manresana d'Electricitat (CAME) em duia a fer llargues estades en la capital del Berguedà; i aquesta mateixa feina em feia conèixer tot carrer o cantonada per on hi passés una línia elèctrica d'on s'hi derivés una escomesa. I la grafia del nom d'un d'aquells carrers em produïa una mena de lleu esgarripança: Buxadé.” “(...) I prou van escolar-se una pila d'anys abans d'aquell dia d'intensa pluja que m'arraconà dintre del despatx de CAME a Berga. Vaig entretenir l'obligat oci en el repàs de les notes referents al meu treball habitual, però aquesta tasca sols va ocupar unes hores de la meua atenció. I llavors vaig obrir el calaix d'una taula i uns *Reglaments* s'ofereiren a la meua curiositat; un d'ells era el de la *Societat del Canal Industrial de Berga*; l'altre es referia a *La Bergadana d'Electricitat*. I com que no tenia res millor a fer en aquell lloc i en aquell

El Sr. Francesc Gros i Mateo, l'estudiós de Buxadé i la seva obra.

PUNTAS

moment, vaig començar a fullejar i a llegir el primer d'aquells escrits normatius, plens d'ensopida literatura, seriosa, greu, apte especialment per aquesta classe de documents. Però tot d'una faig una descoberta: en uns articles d'aquell *Reglament*—cosa insòlita— s'hi dibuixa, s'hi endevina, el perfil humà d'una figura exemplar: la d'en Marcel·li Buxadé i Conill. (...)”

Aquesta troballa va esperonar el Sr. Gros a començar un treball de recerca sobre en Buxadé. Saltaven els fulls del dietari de l'any 1934...

Tornant a l'entreviu que ens concedí, i continuant la mateixa pregunta el Sr. Gros ens digué:

—“Aleshores, després d'haver fet aquest descobriment, que em causà una forta impressió, em vaig dedicar a buscar tot allò que parlés d'ell. I vaig tenir la sort que en Ramon Casafont, que treballava a l'Ajuntament, em va donar moltes dades i em facilità tot allò que

em sigués d'interès. Degut a això ens vam fer molt amics.”

“Des del primer moment la figura d'en Buxadé em va semblar extraordinària i, a través del temps que l'he estudiat, cada dia estic més convençut que era un home com no n'hi ha gaires.”

—Quin fou l'itinerari formatiu d'en Marcel·li Buxadé?

—“En Buxadé va començar escapant-se de Berga i anant-se'n a Madrid, on treballà en moltes coses (fins i tot em penso que va fer de cambrer, allà!). Era una persona força educada, però els seus estudis els portà a terme d'una forma molt autodidacta, a base de ficar-se en allò que li interessava. Com que era un home molt estudiós, intel·ligent i treballador, se'n va sortir, ajudat per alguna persona de categoria que l'introduí en les principals matèries necessàries per fer obres públiques. Degut a això, ben aviat ja va intervenir en diverses obres.

—Com va començar a convertir-se en constructor?

—Va començar a Madrid, però no d'una forma directa, sinó més aviat com a experiència. Després, quan es va casar (em sembla que la seva dona tenia algun calerot!) li va ser possible anar aquí, allà o més enllà, viatjant a diversos llocs d'Espanya, estudiant tot el que necessitava per poder dur a terme els seus interessos. Així, va començar a treballar per compte propi i, endavant les atxes!

—Havent passat una bona temporada a Madrid va tornar a Berga i es va plantar, assabentant-se, aleshores, de l'assumpte del Canal. A partir d'aquí ho va plantejar tot, és a dir, des del primer moment en feu l'estudi, voltant per aquelles muntanyes per veure com es podria arribar a construir..."

—Abans d'ell, ja es parlava, doncs, del Canal?

—Se n'havia parlat, però a tall de conversa de carrer: "—si tinguéssim aigua aquí, si que aniria bé". Paraules d'un que deia que si es fes arribar l'aigua del riu a Berga, Berga canviaria per complet, perquè, de fet, aquesta ciutat es trobava en uns moments en què la feina no anava gaire bé i la gent havia de marxar avall. Aquestes converses van arribar a oïdes d'en Buxadé i li van xiular les orelles i, pràcticament, s'ho va fer seu".

—Com que en obres d'aquesta mena hi entenia, ben aviat es va posar mans a la feina. Aleshores va començar a fer l'estudi i quan el va tenir enllestit va demanar ajut per fer la Societat del Canal. De seguida, però es va trobar amb l'oposició de l'alcalde Rosal al projecte. Aquest fabricant, amo de la colònia Rosal va ser enemic d'en Buxadé per la senzilla raó que tan ell com en Pons —un altre fabricant d'un xic més avall— ja ho tenien tot ben arreglat i que no els anava pas bé que entre Berga i el Riu s'hi construïssin fàbriques que els fessin la competència. Aquests empresaris feien anar la mà d'obra com volien, i la realització de noves empreses els l'hauria encarit. De les divuit fàbriques previstes, solament es portaren a terme la del Canal (Asensio), la Central Elèctrica i la de Carburis".

—A part d'aquest tema de la competència, creu que fou important el fet que en Buxadé i els seus fossin liberals i en Rosal simpatitzés amb els carlins?

—Potser sí, potser no, però... No, no, no!... En Rosal era capitalista, per sobre de tot. No crec que fos una qüestió de tipus verament polític. Si en Rosal era polític ho era per poder governar Berga des de l'alcaldia, i així fer el que volgués. Era un patró del temps antic que deia "els treballadors a treballar; si ho fas bé et donaré un confit i sinó et frotaré una guitza!", saps?

—El liberalisme d'en Buxadé... Quin

comportament tenia?

—Ell no és que fos polític. No era polític, però era un home que s'interessava, per sobre de tot, pel seu poble, això sí que és veritat, i no es donava vergonya de tractar amb els humils. La seva tasca va ser la d'un home que volia les coses per Berga i pels berguedans. I volia que desaparegués aquell mal gust que hi havia perquè, com he dit, molta gent havia de marxar cap avall a buscar feina.

—Vós, quina opinió en teniu del fracàs del Canal Industrial?

—El fet que es trigués tan a construir, uns dotze o tretze anys, va portar a que no es pogués dur a terme el programa, perquè durant aquest temps ja havien aparegut altres avenços. Ell volia que les fàbriques fossin prop de Berga perquè els berguedans des de casa poguessin anar a treballar. Això no ho aconseguí perquè, entre altres raons li feren la punyeta tant com van poder. Podem dir, doncs, que el Canal no fou un fracàs, perquè encara rendeix. El que va ser un fracàs fou la idea inicial. Em sembla que si ho haguessin pogut fer com volien haurien triomfat.

—En cas d'haver funcionat el projecte, amb què comptava en Buxadé per muntar les divuit fàbriques?

—No, no, amb res. De moment amb el Canal. Si ell no hagués tingut al Rosal en contra és segur que haguessin tingut tot el capital per fer les obres i per tant hauria resultat que allò ho hagués venut (tal com vengué la primera). A més a més, si per comptes d'estar tretze anys fent el Canal, la qual cosa ja canviava les perspectives, hi haguessin estat els, aproximadament, tres anys prevists, i s'haguessin fet les divuit fàbriques, ja ho crec que tots haurien treballat, perquè a la gent de Berga només els calia feina i algú que hi posés les pessetes.

—Hi ha gent que diu que el retard fou degut a la incidència de la Guerra de Cuba en els capitals...

—Per mi, torno a repetir, que el retard és en Rosal i "santes pasqües"! En Rosal era l'enemic número u. Si a Berga hi hagués hagut un altra alcalde, hauria mirat pel poble, però aquest, pels seus interessos anà en contra d'allò que la gent volia.

—La gent de la comarca, què en pensava del canal?

—A la comarca no els importava gaire el canal. És molt possible que algú digués "que maco que fóra que ho fessin...". La gent no podia pas fer propaganda del Canal, perquè de seguida els haurien despatxat de la feina. Caure en desgràcia davant de l'amo era "anar al carrer". El meu pare s'hi va trobar aquí a Manresa amb un fet així. La gent passava per l'adreçador.

—Qui feia costat als canalistes i als anti-canalistes?

Hi havia una bona colla de gent que

feia costat a en Buxadé. Clergues, en Freixa, el banquer, els germans Pujol i Thomàs, en Penina, director de *El Bergadán*...

En contra del Canal... dir Rosal i Pons vol dir que tota la gent que treballava a les seves fàbriques no deien ni piu.

—Si *El Bergadán* ajudava i donava suport als canalistes, quin mitjà de comunicació feia costat als anti-canalistes?

—En Rosal no necessitava diari, tenia el poder i la gent de Berga agafada pel coll. Això sembla que no es pugui dir, però era veritat.

—Quants anys va trigar a fer el seu llibre (encara no publicat) sobre Buxadé i l'obra del Canal?

—Vaig anar recollint dades i treballant-hi des del setanta fins el vuitantados aproximadament. El més important d'aquest treball va ser la satisfacció personal d'haver defensat una cosa que, encara que ara no s'hi pugui fer res, crec que era molt important, perquè a en Buxadé li van fer una mala passada.

—Si vostè (ara farem una mica d'història-ficció) hagués viscut en el temps d'en Buxadé, s'hauria alineat amb els canalistes?

—Home, jo em penso que sí! Jo em penso que sí! Ara m'ha fotut vostè, perquè el temps canvia i no sé en quina situació m'hagués trobat. Cas d'haver-m'hi trobat hauria seguit el mateix camí que en el llibre i m'hagués posat al costat d'en Buxadé.

—I si hagués treballat a Cal Rosal?

—No hagués treballat a Cal Rosal!, és clar, sabent el que sé ara. En aquell temps, però, és molt possible que hagués estat en la fàbrica del Rosal, però potser hauria treballat d'amagat a favor del Canal.

El Sr. Francesc Gros, de parlar pausat i intens alhora, ens acomiada amb un somriure als llavis. En tancar-se la porta, pensem que aquest manresà i en Buxadé continuaran parlant, en un apassionat i silenciós diàleg.

Jordi Puntas i Calveras, mestre d'EGB i llicenciat en Filologia Catalana.

DOSSIER

Aquest Dossier ha comptat també amb la col·laboració de la Sra. Conxita Bossols Vda. Aymerich, del Sr. Francesc Gros i Mateo i del Sr. Manuel Sistach.

La coordinació i realització ha anat a càrrec de Jordi Vilardaga i Jordi Puntas.

FE D'ERRADES DE L'EROL N.º 12

Sobre l'adaptació lingüística de parlants d'origen no català, per Anna Coma.

En aquest article, aparegut en l'apartat de **Llengua i Literatura** hi ha tres errors, als quals és absolutament aliena l'autora, que ara corregim:

– L'original d'aquest treball era encapçalat per una dedicatòria que deia així: "*Dedicat a alguns encuriosits. I en agraïment a tots els enquestats i col·laboradors*".

– La bibliografia col·locada al final de l'article, havia d'anar situada després de la "Introducció".

– Finalment, a la fotografia de la pàgina quaranta vuit, apareguda sense peu ni autor, li corresponia el peu de foto de la plana quaranta cinc titolat **Sitges, un dels llocs de l'enquesta**, i l'autoria era de Manubens.

L'enquesta sobre L'Erol

Ja s'han rebut força enquestes degudament omplenades sobre la nostra revista. Recordem que si algú encara no l'ha enviat té temps de fer-ho, i per això, la tornem a encartar dintre les pàgines de L'EROL 13.

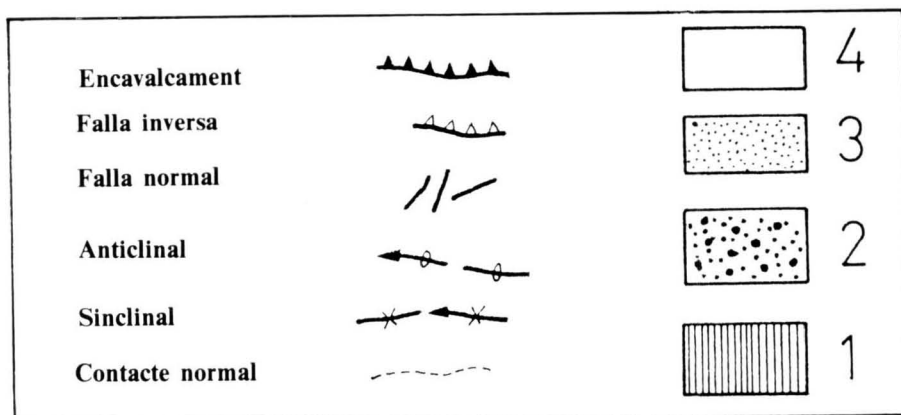
Guia del Berguedà

La complexitat d'el·laboració de la Guia del Berguedà ha retardat la seva sortida fins la propera tardor. Per això teniu aquest número de L'EROL a les mans.

CORRECCIONS I ANOTACIONS AL DOSSIER *DIARI DE NATURA, ESTIU 1984*, APAREGUT A L'EROL 12

Pàg. 15: els termes "Serra de Picancel" i "Serra dels Tossals" són emprats en sentit ampli (vegeu Atlas de Catalunya, Ed. Diàfora, 2.ª ed.) / Pàg. 18: malaureadament, la qualitat de la fotografia no permet distingir res més enllà de la Serra de Noet; en lloc de "Coma de Valls", és més escaient el topònim **El Raurell**,

car una coma és una depressió. / Pàg. 21: notem que "En dies de molta humitat, el vapor d'aigua que conté l'aire condensa i forma la boira"; on diu "oscil·lació tèrmica mitjana anual" ha de dir **oscil·lació tèrmica anual**; després de 1982 hi va una **i** i no una coma. / Pàg. 23: on diu "marques" ha de dir **marques**; a la Fig. II hi falta la llegenda:

Pàg. 34: "La forma ovalada de les seves valves, poc amples i **no massa inflades, d'un color gris-groguenc, el caracteritzen. També...**" / Pàg. 38: al darrer punt i a part d'AUS, en lloc de "freqüentment els femers" ha de dir "frequentment els femers"; al principi del darrer punt i a part de MAMÍFERS ha de dir "... en els llocs habitats, és la rata **traginera, la rata negra** (més boscana...)". / Pàg. 41: a la NOTA 1., en lloc de "XI-1981/1984" hi va **1964/1977**; a la relació d'AUTORS, el 9è. lloc

correspon a **Joan Santandreu**.

Diguem per acabar que posteriorment a la redacció d'aquest Dossier, hem pogut constatar la presència de les següents espècies al Baix Berguedà:

– Rèptils: *Tarentola mauritanica* (Gironella, Viladomiu Nou, Coforb) i *Coronella girondica* (Gaugés).

– Mamífers: eriçó (Gironella, Avià), *Sorex minutus* (Coforb), *Sorex araneus* (Coforb) i *Mus spretus* (Coforb).

Els Autors

Ràdio Catalunya

Passeig de Pere III, 14-16, 6.e, 6.^a

Tel. 872 69 66

MANRESA

(Catalunya Central)

92.5 FM

Ara amb estudis a Berga,
telèfon 821 05 62

Fem ràdio per la Catalunya Central.